

Татарстан Республикасы
Спас муниципаль районы Советының
2014 елның 29 сентябрдәгә 46-1 номерлы
карары белән кабул ителде

ТР Спас муниципаль районы башлыгы
К. А. Нугаев

Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Уставы

І бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 статья. Муниципаль Район һәм аның статусы

1. «Спас муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә 2005 елның 31 гыйнварындагы «Спас муниципаль районы «Муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләренә территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында»гы 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән муниципаль район статусы бирелде.

2. «Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы» муниципаль берәмлегенә рәсми атамасы (алга таба - Район), кыскартылган исеме – «Спас муниципаль районы».

2 статья. Районның территориаль корылышы

1. Район территориясе составына жирлекләр керә:

Город Болгар

Трехозерское сельское поселение,

Полянское сельское поселение,

Приволжское сельское поселение,

Краснослободское сельское поселение,

Никольское сельское поселение,

Кимовское сельское поселение,

Кураловское сельское поселение,

Измерское сельское поселение,

Бураковское сельское поселение,

Ямбухтинское сельское поселение,

Аграмаковское сельское поселение,

Антоновское сельское поселение,

Среднеюрткульское сельское поселение,

Кузнечихинское сельское поселение,

Чэчэклинское сельское поселение,

Иске-Рязапское сельское поселение

2. Районның административ үзәге-Болгар шәһәре.

3. Район чикләре 2005 елның 31 гыйнварындагы «Спас муниципаль районы «муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләренә территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Район чикләре жирлекара характердагы мәсьәләләргә хәл итү өчен, шулай ук районның бөтен территориясендә күрсәтелгән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен, жирлекара эһәмияткә ия мәсьәләләргә хәл итү өчен шартлар булдыру зарурлыгын исәпкә алып билгеләнде.

5. Район чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору законнарда билгеләнгән тәртиптә, район халкының фикерен исәпкә алып, Татарстан Республикасы законы белән гамәлгә ашырыла.

3 Статья. Районның рәсми символлары

1. Район үзенең рәсми символларына ия-флаг, герб һәм гимн, ул тарихи, мәдәни һәм башка жирле горейф-гадәтләргә, үзенчәлекләргә чагылдыра.

2. Рәсми символларның тасвирламасы, аларны куллану тәртибе «Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы» муниципаль берәмлеге Советы тарафыннан расланган Флаг, район гербы турында Нигезләмәләр белән билгеләнә.

3. Районның рәсми символлары федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

4 статья. Гражданнарның районда жирле үзидарәне гамәлгә ашыруга хокуклары.

1. Районда жирле үзидарэ Россия Федерациясе гражданны тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда, турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләре аша, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлау һәм башка жирле үзидарэ органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданныр жирле үзидарәне женесенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, мөлкәти һәм вазыйфай хәленә, дингә, инануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына бәйсез рәвештә гамәлгә ашыру хокукына ия.

Район территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданныр жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенәң халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

3. Районның һәр кешесе жирле үзидарэ органнарына һәм районның жирле үзидарэ органнарына, вазыйфай затларына турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Районның жирле үзидарэ органнары һәм вазыйфай затлары, әгәр законда башкасы каралмаган булса, һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылучы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук гражданнырның районның жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турында башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. Районның жирле үзидарэ органнарына массакүләм мәгълүмат чаралары һәм башка ысул белән халыкка район һәм аның аерым территорияләре үсешенәң аеруча мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр чөлтөрән үстерү, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль ташламалар турында даими рәвештә мәгълүмат биреп торалар, 2009 елның 9 февралендәге «Дәүләт органнары һәм жирле үзидарэ органнары эшчәнлегә турындагы мәгълүматтан файдалану мөмкинлеген тәмин итү хакында» 8-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә жәмәгать тәртибен һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр торышын саклауның торышы турында хәбәр ителә.

6. Гражданныр, оешмалар, әгәр аларның хокуклары һәм ирекләре бозылган дип санасалар, судта карарлар, органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфай затларының гамәлләре (гамәл кылмавы), гамәлләре (гамәл кылмавы) турында бәхәсле дип игълан итәргә хокуклы.

5 Статья. Район жирле үзидарэ органнары структурасы

1. Районның жирле үзидарэ органнары структурасына район Советы, район башлыгы, район Башкарма комитеты, районның Контроль-хисап Палатасы, районның финанс-бюджет Палатасы, районның милек һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы, әлеге Устав нигезендә төзелә торган башка жирле үзидарэ органнары керә.

2. Районның жирле үзидарэ органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр керту юлы белән башкарыла.

6 статья. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләре.

1. Районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) район бюджетын булдыру, раслау, үтәү, әлеге бюджетның үтәлешен тикшереп тору;
- 2) район жирле салымнарын һәм жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;
- 3) районның муниципаль милкендәге мөлкәтне биләү, аннан файдалану һәм аның белән эш итү;
- 4) Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләренә электр һәм газ белән тәмин итүне оештыру;

5) район чикләрендә торак пунктлардан читтә урнашкан жирле әһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлегә, район чикләрендә торак пунктлардан читтә жирле әһәмияттәге автомобиль юлларының сакланышына муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итү, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген

Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру;;

6) халыкка транспорт хезмәтләре күрсәтү өчен шартлар тудыру һәм жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыру.;

7) район территориясендә терроризм һәм экстремизмны профилактикалауда, шулай ук терроризм һәм экстремизм күренешләре нәтижәләрен минимальләштерүдә һәм (яки) юк итүдә катнашу;

8) милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләренә һәм мәдәниятләренә ярдәм итүгә һәм үстерүгә, милли азчылык хокукларын гамәлгә ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясен тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чаралар эшләү һәм гамәлгә ашыру;;

9) район территориясендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтүдә һәм бетерүдә катнашу;

10) район территориясендә жәмәгать тәртибен саклауны оештыру, муниципаль полиция;

11) полициянең участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә районның хезмәт күрсәтелә торган административ участогында эшләү өчен бина бирү;

12) 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләп торучы хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына хезмәткәр тарафыннан күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларны үтәү чорында торак урыны бирү;

13) әйләнә-тирә мохитне саклау буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру;

14) муниципаль мәгариф оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне оештыру (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләрәннән тыш), муниципаль мәгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыру (өстәмә белем бирүдән тыш, аны финанс ягыннан тәмин итү Россия Федерациясе субъекты дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла торган балаларга өстәмә белем бирүне оештыру), муниципаль мәгариф оешмаларында балаларны карау һәм тәрбияләүне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыру;

15) район территориясендә халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру (халыкка медицина ярдәме күрсәтү функцияләрен гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы карамагындагы медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәмин ителә торган территорияләренең Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган исемлегенә кертелгән жирлекләр территорияләреннән тыш) гражданның медицина ярдәме күрсәтүнең дәүләт гарантияләренең территориаль программасы нигезендә аерым территорияләрдә халыкка медицина ярдәме күрсәтү функцияләрен гамәлгә ашыра торган территорияләр исемлегенә кертелгән территорияләрдән тыш;

16) көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртүне оештыру;

17) районның территориаль планлаштыру схемаларын раслау, районның территориаль планлаштыру схемасына нигезләнеп эзерлэнгән территорияне планлаштыру документларын раслау, район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеше эшчәнлеген тәмин итүнең мәгълүмати системасын алып бару, шул исәптән район чикләрендә жир кишәрлекләрен муниципаль ихтыяжлар өчен сатып алу юлы белән резервлау һәм тартып алу.;

18) реклама конструкцияләрен урнаштыру схемасын раслау, район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга һәм эксплуатацияләүгә рөхсәтләр бирү, мондый рөхсәтләрне юк итү, район территориясендә үз белдеге белән урнаштырылган реклама конструкцияләрен демонтажлау турында күрсәтмәләр бирү, «реклама турында»2006 елның 13 мартындагы 38-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә башкарыла.;

19) жирлекләренең архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны формалаштыру һәм эчтәлеге.;

20) район территориясендә жирлекара жирләү урыннарын карап тоту, ритуаль хезмәтләр оештыру;

21) район составына керүче авыл жирлекләрэн элементә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;

22) жирлекара китапханәләр тарафыннан халыкка китапханә хезмәте күрсәтүне оештыру, аларның китапханә фондларын туплау һәм саклауны тәэмин итү.;

23) район составына керүче авыл жирлекләрэн мәдәният оешмалары хезмәтләре һәм ял оештыру буенча хезмәтләр белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру.;

24) район составына керүче жирлекләрдә жирле традицион халык сәнгәтен үстерү өчен шартлар тудыру.;

25) район составына керүче жирлекләрнең бюджет тәэмин ителеше дәрәжәсен бюджет акчалары исәбеннән тигезләү.

26) территорияль оборона һәм гражданнар оборонасы, халыкны һәм район территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

27) район территориясендә дөвәлау-савыктыру урыннарын һәм жирле эһәмияттәге курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү, шулай ук жирле эһәмияттәге махсус сакланыла торган табигать территорияләреннән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру.;

28) район территориясендәге муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыру һәм гамәлгә ашыру;

29) су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәэмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау чараларын гамәлгә ашыру;

30) жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыру, кече һәм урта эшкүарлыкны үстерүгә ярдәм итү, социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм ирекеләр эшчәнлегенә ярдәм итү.;

31) район территориясендә физик культура һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тәэмин итү, рәсми физкультура-сәламәтләнәдерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру.;

32) балалар һәм яшьләр белән эшләрү буенча жирлекара характердагы чараларны оештыру һәм гамәлгә ашыру;

33) Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә су объектлары милекчесенә вәкәләтләрен гамәлгә ашыру, шәхси һәм көнкүреш ихтыяжлары өчен гомуми файдаланудагы су объектларынан файдалану кагыйдәләрен билгеләү, гражданнарның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр полосуларына иреккә керүен тәэмин итүне дә кертеп;

34) муниципаль урман контролен гамәлгә ашыру;

35) район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәккә эшләрне башкаруны тәэмин итү, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында шартнамә төзү хокукына ачык аукцион уздыру;

36) район чикләрендә коррупциягә каршы көрәш чараларын гамәлгә ашыру.

2. «Россия Федерациясендә жирле үзидәрә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә районның жирле үзидәрә органнары район составына керүче аерым жирлекләрнең жирле үзидәрә органнары белән жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкәләтләренә бер өләшен Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә тиешле жирлекләр бюджетларына район бюджетыннан бирелә торган бюджетара трансфертлар исәбеннән жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы.

7 Стәтья. Районның жирле үзидәрә органнарының районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итүгә хокуклары.

1. Районның жирле үзидәрә органнары хокукка ия:

1) муниципаль район музейларын булдыру;

- 2) опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнашу;
- 3) муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру.;
- 4) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм муниципаль район территориясендә милләтара мөнәсәбәتلәр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү.;
- 5) район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизация эзәрләү чараларын оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;
- 6) 2008 елның 31 декабренә торышы буенча алар карамагындагы югары белем бирү муниципаль мәгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен гамәлгә ашыру;
- 7) муниципаль янғын сагы булдыру;
- 8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
- 9) кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү.;
- 10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Бөтенроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү.;
- 11) «Кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында»Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыру.

2. Муниципаль районның жирле үзидарә органнары әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә башка дүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда (131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә аларга тапшырылмаган) катнашырга, әгәр федераль законнарда каралганча, шулай ук башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары, дүләт хакимияте органнары компетенциясенә кертелмәгән һәм федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъектлары законнары белән үз компетенцияләреннән төшереп калдырылмаган башка мәсьәләләренә, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан тыш, жирле бюджетлар керемнәре исәбеннән һәм түләүләренң өстәмә нормативлары буенча салым керемнәре керүдән тыш хәл итәргә хокуклы.

8 статья. Районның жирле үзидарә органнарына аерым дүләт вәкаләтләрен бирү

1. Районның жирле үзидарә органнарына аерым дүләт вәкаләтләрен бирү федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

2. Районның жирле үзидарә органнары тапшырылган дүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен шушы максатларга бүлеп бирелгән матди ресурслар һәм финанс чаралары чикләрендә тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә җаваплы булалар.

контролендә була. Районның жирле үзидарә органнары тарафыннан аерым дүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тикшереп тору шартлары һәм тәртибе тиешенчә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә. Район Советы үз вәкаләтләре чикләрендә районның жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан аларга тапшырылган аерым дүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалану очракларын һәм тәртибен билгеләргә хокуклы.

9 статья. Районның муниципалитетара хезмәттәшлектә катнашуы.

Районның муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

10 Статья. Район жирле үзидарә органнарының дүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре.

Районның жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасындагы үзара мөнәсәбәтләр дәүләт хакимияте органнары ярдәмендә гамәлгә ашырыла:

- 1) районның социаль-икътисадый үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда районның жирле үзидарэ органнарының катнашуы;
- 2) районның жирле үзидарэ органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (киләшүләр) төзү;
- 3) даими яисә вакытлыча координацияләү, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнарын булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында район Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законнарда билгеләнгән башка хезмәттәшлек формалары.

11 Статъя. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу.

Районда муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләү, муниципаль хезмәт үтү шартларын һәм тәртибен дә кертәп, «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасының «муниципаль хезмәт турында» 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы кодексы, район Советы һәм районның башка муниципаль хокукый актлары белән расланган Муниципаль хезмәт турындагы Нигезләмә белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭ ОРГАННАРЫНЫҢ ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРЫЛУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ ФОРМАЛАРЫ

12 Статъя. Халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда турыдан-туры катнашуы.

Район халкы жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда турыдан-туры катнаша.:

- 1) жирле референдум;
- 2) районның чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 3) гражданның хокукый инициативасы;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарә;
- 5) ачык тыңлаулар;
- 6) гражданнар жыелышы;
- 7) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 8) гражданнарны сораштыру;
- 9) жирле эһәмияттәге иң мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы;
- 10) жирле үзидарэ органнарына гражданнар мөрәжәгатьләре;
- 11) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

13 статъя. Жирле референдум.

1. Жирле референдум турыдан-туры район халкы тарафыннан жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хәл итү максатларында уздырыла.

2. Жирле референдум «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда «Россия Федерациясендә жирле үзидарэ

оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып районның бөтен территориясендә уздырыла.

3. Жирле референдумда яшәү урыны район чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясенә халыкара шартнамәләре нигезендә һәм законда билгеләнгән тәртиптә район территориясендә даими яшәүче чит ил гражданны жирле референдумда Россия Федерациясе гражданны кебек үк катнашалар.

4. Жирле референдумны билгеләү турындагы карар район Советы тарафыннан түбәндәгә инициатива буенча кабул ителә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданны;

2) уставларында сайлауларда һәм (яисә) референдумнарда катнашу каралган һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм вакытларда теркәлгән сайлау берләшмәсе, башка ижтимагый берләшмә;

3) район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе алар тарафыннан бергә чыгарылган иде.

5. Гражданны, сайлау берләшмәләре, башка ижтимагый берләшмәләр инициативасы буенча жирле референдумны билгеләү шарты булып әлегә инициативага ярдәм итү өчен имзалар жыю тора, алар саны район территориясендә теркәлгән референдумда катнашучыларның биш процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25 имзадан да ким булмаска тиеш.

6. Референдум үткөрү инициативасы район Советы һәм район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан район Советы карары һәм район Башкарма комитеты житәкчесе карары белән рәсмиләштерелә. Тәкъдим итү тәртибе күрсәтелгән инициативасы белән билгеләнә норматив хокукый акты район Советы.

7. Район Советы жирле референдумны район Советына жирле референдум билгели.

8. Референдумда тавыш бирүне үткөрү датасы билгеләнгән көнгә кадәр 25 көннән дә соңга калмыйча, район Советы карары буенча аны дәүләт хакимияте органнарына яисә жирле үзидарә органнарына билгеләнгән сайлауларда тавыш бирү көне яисә башка билгеләнгән референдумда тавыш бирү көне белән берләштерү максатларында район Советы карары буенча соңрак (әмма 90 көннән дә артык түгел) вакытка күчереләргә мөмкин.

9. Әлегә статьяның 8 пункты нигезендә референдум билгеләү турындагы, шулай ук референдумда тавыш бирү көнен күчерү турындагы карар массакүләм мәгълүмат чараларында ул кабул ителгән көннән соң биш көннән дә соңга калмыйча рәсми бастырып чыгарылырга тиеш.

10. Тавыш бирү йомгалары һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми басылып чыгарга (халыкка житкереләргә) тиеш.

11. Жирле референдумда кабул ителгән карар район территориясендә мәжбүри үтәләргә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфай затлары яисә районның жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

12. Районның жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарның үтәлешен әлегә Устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүләшү нигезендә тәмин ителәр.

13. Жирле референдум уздыру турындагы карарга, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карарга федераль законнар нигезендә гражданны, жирле үзидарә органнары, прокурор, федераль закон белән вәкаләтләр бирелгән дәүләт хакимияте органнары тарафыннан суд тәртибендә шикаять биреләргә мөмкин.

14 статья. Чикләргә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү.

1. Чикләргә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән үзгәрешләргә ризалыгын алу, районны үзгәртеп кору максатларында уздырыла.

2. «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән очрактарда районның бөтен территориясендә яисә аның территориясенә бер өлешендә чикләргә үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү уздырыла.

3. Район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү район Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясе гражданны сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «Жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законнда, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып үткәрелә.

4. Район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда район халкының яртысыннан артыгы яки районның сайлау хокукына ия булган өлешендә катнашса, узган дип санала. Халыкның район чикләрен үзгәртүгә ризалыгы, районны үзгәртеп кору, әгәр күрсәтелгән үзгәреш өчен, үзгәртеп кору тавыш бирүдә катнашкан район халкының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, алынган дип санала.

5. Чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

15 Статья. Гражданның хокукый инициативалары.

1. Район гражданны хокукы чыгыш ясарга хокукы Закон чыгару инициативасы белән билгеләнгән тәртиптә элек Уставы һәм норматив хокукый акты район Советы.

2. Сайлау хокукына ия гражданны төркеме сайлау хокукына ия район халкы саныннан 1 процент күләмдә хокукый инициатива белән чыгыш ясарга мөмкин.

3. Хокукый инициативаны гамәлгә ашыру максатларында район халкы хокукы:

- яшәү (эш) урыны буенча гражданны жылышларын һәм хокукый чыгару инициативасы турында фикер алышу һәм тәкъдим итү буенча башка күмәк чаралар оештырырга һәм үткәргә;;

- хокукый инициативаны тәкъдим итүгә ярдәм итү өчен имзалар жыю буенча инициативалы төркемнәр булдыру;;

- район халкының имзаларын жыю һәм законнарга каршы килми торган юллар белән Закон чыгару инициативасын яклап агитация алып бару.

4. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары район халкына хокукый инициативаны тормышка ашыруда ярдәм итәргә бурычлы.

5. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты ачык утырышта район Советы, район башлыгы яки район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан элек Уставта билгеләнгән компетенциясе нигездә аны керткән көннән өч ай эчендә мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданның хокукый инициативасын гамәлгә ашыру тәртибдә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты карау процедурасы район Советы Регламенты, район башлыгының, район Башкарма комитетының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

16. Территориаль ижтимагый үзидарә.

1. Территориаль ижтимагый үзидарә турыдан-туры халык тарафыннан гражданны жылышлары һәм конференцияләре үткәру юлы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнарын булдыру юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнының түбәндәге яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырылырга мөмкин: күп фатирлы торак йорт подъезды; күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; авыл жирлеге булмаган авыл торак пункты; муниципаль район чикләрендә гражданнының башка яшәү территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре Спас муниципаль районы Советы тарафыннан элек территориядә яшәүче халык тәкъдиме белән, Спас муниципаль районы Советы тарафыннан расланган территориаль жәмәгать үзидарәсе турындагы нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарэ аның Уставы нигезендэ юридик зат була ала һәм коммерциячел булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

5. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставында билгеләнә:

1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;

2) Территориаль ижтимагый үзидарэ эшчәнлегенң максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;

3) территориаль ижтимагый үзидарэ органнарының вәкаләтләрен формалаштыру, туктату, хокуклары һәм бурычлары, вәкаләтләре вакыты;

4) карарлар кабул итү тәртибе;

5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәттән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм файдалану тәртибе;

6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

6. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышы, әгәр анда уналтынчы яшькә житкән Тиешле территориядә яшәүчеләрнен өчтән береннән дә ким булмаган өлеше катнашса, хокуклы дип санала.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, әгәр анда уналтынчы яшькә житкән Тиешле территориядә яшәүнен кимендә өчтән бер өлешен тәкъдим итүче гражданнар жыеннарында кимендә өчтән икесе катнашса, хокуклы дип санала.

7. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданнар жыелышының, конференцияләренң аерым вәкаләтләренә керә:

1) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары структурасын билгеләү;

2) территориаль ижтимагый үзидарэ уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү;

3) территориаль ижтимагый үзидарэ органнарын сайлау;

4) территориаль ижтимагый үзидарэ эшчәнлегенң төп юнәлешләрен билгеләү;

5) территориаль ижтимагый үзидарэ керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;

6) территориаль ижтимагый үзидарэ органнары эшчәнлеге турындагы хисапнары карау һәм раслау.

8. Территориаль ижтимагый үзидарэ органнары:

1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен тәкъдим итәләр;

2) гражданнарның жыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итәләр;

3) тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән территорияне карап тоту, төзекләндерү, башка хужалык эшчәнлеген күрсәтелгән гражданнар акчалары исәбеннән дә, район башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә гамәлгә ашырырга мөмкин;

4) жирле үзидарэ органнарына әлеге органнар һәм жирле үзидарәненң вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчалар бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

17 Статъя. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру тәртибе.

1. Территориаль ижтимагый үзидарэ оештыру максатларында, районда яшәүчеләр, жирле үзидарэ органнары инициативасы белән, территориаль ижтимагый үзидарэ Уставы проектын эшләүне һәм территориядә яшәүче гражданнар жыелышларын оештыруны гамәлгә ашыручы инициатив төркем оештырыла, аның чикләрендә әлеге территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотыла.

2. Гражданнар жылышы район территориясендә территорияль ижтимагый үзидарә оештыру турында Карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйлә мәсьәләләр буенча район Советында гражданнар жылышын тәкъдим итәргә вәкаләтле вәкиленә (вәкилләрен) билгели.

3. Территорияль ижтимагый үзидарә район Советы тарафыннан территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәгән мизгелдән гамәлгә куелган дип санала.

18. Территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өчен гражданнар жылышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) район башлыгына тапшырыла:

1) территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гражданнар жылышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган гариза;;

2) территорияль жәмәгать үзидарәсен төзү турында Карар кабул ителгән гражданнар жылышының беркетмәсе, аның исеме, атасының исеме, туу датасы, сериясе, паспорт бирү номеры һәм датасы, гражданин паспортын алыштыручы документ, һәр вәкаләтле вәкиленең яшәү урыны күрсәтелгән, жирле үзидарә органнарының исем-фамилиясе, исеме, этисенең исеме, туган көне, сериясе, номеры һәм датасы күрсәтелгән.;

3) территорияль ижтимагый үзидарә уставының ике нөсхәсе.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә билгеләнгән документлардан тыш, башка документларны тапшыру турындагы таләпләр рөхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә, исемлекне һәм аларны алу датасын күрсәтеп, документлар алу расписка бирелә.

3. Территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турындагы документлар кергән көннән алып ике атна эчендә район башлыгы уставны теркәү турында яисә аны теркәүдән баш тарту турында район Советы карары проектын алдан карап тикшерүне һәм эзерләүне оештыра.

4. Гражданнар жылышының вәкаләтле вәкилләре территорияль ижтимагый үзидарә уставын һәм район Советының киңәш бирү тавышы хокукына ия утырышында алдан караганда катнашырга хокуклы.

5. Район Советы территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында яисә әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документларны алган көннән соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тарту мотивлаштырылган булырга тиеш.

6. Территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып Россия Федерациясе Конституциясенә территорияль ижтимагый үзидарә уставы нормаларына, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына, әлеге Уставка, башка муниципаль хокукый актларга каршы килү тора.

7. Территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту территорияль ижтимагый үзидарә оештыруның максатка ярашсызлыгы аркасында рөхсәт ителми.

8. Район Советы тарафыннан кабул ителгән территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча дәлилләнгән карар өч көн дәвамында рәсми рәвештә гражданнар жылышының вәкаләтле вәкиленә (вәкаләтле вәкилләренә) язма рәвештә житкереләргә тиеш.

9. Район Советы тарафыннан территорияль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында Карар кабул ителгән очракта, уставның бер нөсхәсе, аны теркәү турындагы тамга белән, гражданнар жылышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче нөсхәсе район Советында саклана.

10. Территорияль ижтимагый үзидарә уставына кертелә торган үзгәрешләр район Советы тарафыннан әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә теркәлгә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр аларны теркәгән көннән үз көченә керә.

19 Статья. Ачык тыңлаулар.

1. Фикер алышу өчен, муниципаль хокукый актлар мәсьәләләре буенча жирле әһәмияттәге район халкы катнашында район Советы, район башлыгы үткәрелә ала гавами тыңлаулар.

2. Ачык тыңлаулар халык, район Советы яки район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Халык яки район Советы инициативасы буенча үткәрелә торган ачык тыңлаулар район Советы, ә район Башлыгы инициативасы белән район башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Ачык тыңлауларга чыгарылырга тиеш:

1) район Уставы проекты, шулай ук әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, Уставка үзгәрешләр бары тик уставта беркетелгән жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне һәм аларны хәл итү буенча вәкаләтләрне Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар белән тәңгәлләштерү максатларында гына кертелә торган очрактардан тыш;

2) район бюджеты проекты һәм аның үтәләше турында хисап;

3) районның үсеш планнары һәм программалары проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, территорияләрне планлаштыру проектлары һәм территорияләрне ызанлау проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, шулай ук жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын шартлы рәвештә рөхсәт ителгән файдалануга рөхсәт бирү мәсьәләләре, рөхсәт ителгән төзелеш, капитал төзелеш объектларының чик параметрларынан тайпылу мәсьәләләре; Жир биләмәләреннән һәм капитал төзелеш объектларынан файдалануның рөхсәт ителгән бер төрен мондый файдалануның башка төренә үзгәртү мәсьәләләре, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре булмаганда;

4) районны үзгәртеп кору турында сораулар.

4. Гавами тыңлаулар үткәрү турындагы карар, әгәр законда башкасы каралмаган булса, тиешле орган яисә районның вазыйфаи заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проектына карау көненә 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Ачык тыңлаулар уздыру турындагы карар, әгәр гамәлдәге законнарда башкасы каралмаган булса, гавами тыңлаулар үткәргән көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча, гавами тыңлаулар уздыру вакыты һәм урыны күрсәтелгән тиешле муниципаль хокукый акт проекты басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

6. Халык алдында тыңлаулар үткәрү турындагы карар басылып чыккан көннән алып һәм аларны үткәрү көненә кадәр район халкы район башлыгына язмача тәкъдимнәр һәм искәртмәләр жиберергә хокуклы, выносимые мәсьәлә буенча гавами тыңлаулар, шул исәптән төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр проектына выносимых муниципаль хокукый акт. Район башлыгы кәргән тәкъдимнәрне һәм искәртмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәртмәләр ачык тыңлауларда катнашучыларга житкерелә.

7. Гавами тыңлаулар, гамәлдәге законнарда башкача каралмаган булса, муниципаль хокукый акт проектына караган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча үткәрелә. Ачык тыңлаулар белгечләр, экспертлар, кызыксынган затлар чакыруы белән үткәрелә, ачык тыңлауларда районның һәр кешесе катнаша ала.

8. Ачык тыңлаулар үткәрү нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары һәм районның вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, алар компетенциясенә гавами тыңлауларга чыгарылган муниципаль хокукый акт проектына кабул итү кертелгән.

9. Ачык тыңлаулар нәтижәләре, кабул ителгән карарларның дәлилленгән нигезләнүен дә кертәп, гавами тыңлаулар уздырганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

10. Ачык тыңлауларны оештыру һәм үткәрү тәртибе район Советы тарафыннан раслана торган ачык тыңлаулар турында Нигезләмә белән билгеләнә.

11. Әлеге статьяда күрсәтелгән сроклар гамәлдә булган законнар белән гавами тыңлаулар өчен каралган башка сроклар билгеләнмәгән очракта кулланыла.

20 Статъя. Гражданнар жыелышы

1. Жирле эһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, район территориясендә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнарының вазыйфаи затлары эшчәнлегә турында халыкка мәгълүмат бирү өчен гражданнар жыелышлары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар

жыелышлары микрорайоннар, торак массивлар, кварталлар, урамнар, торак йортлар, район торак пунктлары буенча чакырыла.

2. Гражданныр жыелышы халык, район Советы, район Башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очракларда үткәрелә.

3. Район Советы яки Район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гражданныр жыелышы район Советы яки район башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган жыелыш район Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма житәкчеләренә кимендә 10 проценты булган гражданныр төркеменә язма тәкъдиме буенча билгеләнә.

Гражданныр жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә жыелышны үткәрү вакыты һәм урыны, аны карап тикшерүгә чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеге булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, әгәр жыенны үткәрү инициативасы белән әлеге гражданныр тарафыннан аларның фамилиясен, исемен, атасының исемен, туган датасын, яшәү адресын күрсәтеп мөрәжәгать иткән булса.

Район Советы гражданныр жыенын уздыру турындагы тәкъдимне үзенең якындагы утырышында карый.

Район Советы гражданнырның максатчанлыгы мотивлары буенча жыелышын үткәрүдән баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданныр жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданныр жыелышын үткәрү вакыты һәм урыны турында һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләр, моның өчен массакүләм мәгълүмат чараларын кулланып, жыелышка жиде көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәләр, районның «Интернет» челтәрендәгә рәсми сайты, почта хәбәрләре, һәр фатирны (шәхси) тикшерү һәм игъланнар. Гражданныр жыелышына әзерлекне һәм үткәрүне район Башкарма комитеты тәмин итә.

7. Жыелыш эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданныр катнаша ала. Жыелышта катнашырга хокуклы гражданнырның гомуми саны Россия Федерациясе чикләрендә булу урыны һәм яшәү урыны буенча муниципаль сайлауларны үткәргәндә файдаланыла торган Россия Федерациясе гражданнырын теркәү учеты мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Гражданныр жыелышы, әгәр анда жыелышта катнашырга хокуклы гражданныр саныннан кимендә өчтән бер өлеше катнашса, хокуклы дип санала.

Жыелышның карарлары жыелышта катнашкан гражданнырның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданныр жыелышы районның жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарә вазыйфай затларына мөрәжәгатьләр кабул итәргә, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданныр жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча уздырылган гражданныр жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә уставы тарафыннан аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданныр жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм район жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш, алар компетенциясенә мөрәжәгатьләрдә булган мәсьәләләргә хәл итү кертелгән, язмага җавап жиберү юлы белән.

11. Гражданныр жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданныр жыелышы вәкаләтләре федераль закон, әлеге Устав һәм район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

12. Гражданнар жылышы нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

21 Статъя. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм барлык район халкы вәкилләренең фикерен ачыклау очрагында үткәрелә. Район территориясе өлешендә яшәүче халык арасынан гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) гражданнар жылышлары кыен булган очрақларда үткәрелә.

2. Гражданнарны (делегатлар жылышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатларны сайлау тәртибе әлегә Устав һәм (яки) район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) гражданнар жылышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Халык конференциясе (делегатлар жылышы), район Советы, район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Район Советы яки Район Башлыгы инициативасы белән үткәрелә торган гражданнар конференциясе шулай итеп район Советы яки район башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы буенча үткәрелгән гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) район Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы), сайланган делегатларның яртысыннан артыгы булса, вәкаләтле дип санала. Конференция карарлары (делегатлар жылышлары) конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, гражданнар жылышларында уналтынчы яшькә житкән, Тиешле территориядә яшәүчеләрнең өчтән береннән дә ким булмаган өчтән икесе катнашса, хокукы дип санала.

6. Гражданнар (делегатлар жылышлары) конференциясе нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш.

19 Статъя. Гражданнарны сораштыру.

1. Гражданнар арасында сораштыру жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары тарафыннан карарлар кабул иткәндә халыкның фикерен ачыклау һәм аны исәпкә алу өчен бөтен территориядә яки район территориясенә бер өлешендә үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерына ия.

2. Гражданнардан сораштыруда сайлау хокукына ия булган район халкы катнаша ала.

3. Гражданнарны сораштыру инициативасы буенча үткәрелә:

1) Район советы яки район башлыгы-жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - район жирләренең максатчан билгеләнешен республика һәм төбәкара әһәмияттәге объектлар өчен үзгәртү турында Карар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу өчен.

4. Гражданнарны сораштыру билгеләү һәм үткәрү тәртибе район Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

5. Карар билгеләп кую турында сораштыру гражданнарны кабул ителә район Советы. Район Советы карарында билгеләп кую турында сораштыру гражданнарны билгеләнә:

1) сораштыру үткәрү датасы һәм вакыты;

2) Сораштыру үткәргәндә тәкъдим ителә торган сорау формулировкасы;

3) сораштыру үткәрү методикасы;

4) сораштыру кәгазенә формасы;

5) сораштыруда катнашучы район халкының минималь саны.

6. Район халкына аны үткәргә кимендә 10 көн калганда гражданнар арасында сораштыру үткәрү турында хәбәр ителә.

7. Гражданнарны сораштыру эзерләүгә һәм үткәргүгә бәйле чараларны финанслау гамәлгә ашырыла:

1) район бюджеты акчалары хисабына - жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру үткәргү турында.;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән - Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырган.

8. Сораштыру нәтижеләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш. Сораштыру нәтижеләре белән районның һәр кешесе таныша ала. Сораштыру нәтижеләре районның жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә исәпкә алынырга тиеш.

23 Статъя. Жирле эһәмияттәге иң мөһим мәсьәләләр турында халык фикер алышуы

1. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларын һәм жирле эһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуына кертү турындагы карар район Советы тарафыннан үз инициативасы буенча яисә тиешле территориядә яшәүче гражданнарның таләбе буенча район Советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.

2. Муниципаль норматив хокукый акт проекты тексты һәм халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча башка материаллар, аларны халык фикер алышуына чыгару турында Карар кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча, массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарыла, район халкына жибәрелә, халык таныша алырлык урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән халыкка игълан ителә.

3. Бер үк вакытта халык фикер алышуына мәсьәлә кертү белән бер үк вакытта район Советы фикер алышу барышында керә торган тәкъдимнәрне һәм искәргәләрне карау буенча эшне оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, әлегә максат өчен махсус комиссия төзиләр.

4. Район Советы муниципаль норматив-хокукый актлар проектлары һәм жирле эһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышуны тәмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.

5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәргәләр район Советына жибәрелә.

6. Тәкъдимнәр һәм искәргәләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектлары һәм жирле эһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләр район Советы тарафыннан карала.

7. Халык фикер алышуы нәтижеләре турында халыкка бер ай вакыт эчендә хәбәр ителә.

24 Статъя. Жирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәжәгатъләре.

1. Гражданнар районның жирле үзидарә органнарына шәкси һәм коллектив мөрәжәгать итәргә хоуклы.

2. Гражданнарның мөрәжәгатъләре 2006 елның 2 маендагы «Россия Федерациясе гражданнары мөрәжәгатъләрен карау тәртибе турында» 59-ФЗ номерлы Федераль закон һәм 2003 елның 12 маендагы «Татарстан Республикасында гражданнар мөрәжәгатъләре турында» 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнар мөрәжәгатъләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен Жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә жаваплы.

25 Статъя. Жирле үзидарә район халкының турыдан-туры башкаруының һәм аны тормышка ашыруда катнашуның башка формалары

1. Әлегә Уставта каралган федераль закон нигезендә жирле үзидарә халкы тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашырылуның һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуының федераль формалары белән беррәтгән гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә катнашырга хоуклы.

2. Район халкының жирле үзидарэне гамэлгэ ашыруы һәм халыкның жирле үзидарэне гамэлгэ ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарэ органнары һәм район жирле үзидарэсенәң вазыйфай затлары халыкка район халкының турыдан-туры жирле үзидарэне тормышка ашыруда һәм халыкның жирле үзидарэне тормышка ашыруда катнашуында ярдәм итәргә бурычлы.

Бүлек III. РАЙОН СОВЕТЫ

26 Статъя. Район Советы- район жирле үзидарэ вәкиллекле органы.

1. Район Советы район жирле үзидарэсенәң даими эшләүче сайланулы коллегияль органы булып тора.

2. Район Советының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Советы.

3. Район Советы вәкаләтләре срогы-5 ел.

4. Район Советы район халкына хисап тотты һәм контрольдә тота.

5. Район Советының мөһере, район гербы сурәтләнгән бланклары бар.

6. Район Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

24 Статъя. Район Советы Составы

1. Район Советы 36 депутаттан тора.

2. Район Советы составына билгеләнгән депутатлар саныннан кимендә өчтән икесен сайлау буенча хокуклы.

Статъя 28. Район Советы депутатларын сайлау тәртибе.

1. Район советы составына район составына керүче жирлекләр башлыклары һәм күрсәтелгән жирлекләренәң вәкиллекле органнары депутатлары, жирлекнең вәкиллекле органнары тарафыннан, халык санына карамастан, һәр жирлектән бер вәкиллеке нормасы нигезендә, үз составыннан сайланган.

Район составына керүче бер жирлек вәкиллеге нормасы билгеләнгән санның өчтән бер өлешеннән артмаска тиеш.

2. Жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан сайланучы район Советы депутаты Яңа чакырылышның тиешле жирлеге вәкиллекле органының вәкаләтле составында беренче утырыштан бер айдан да соңга калмыйча, шул исәптән әлеге орган вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта да сайланырга тиеш.

3. Жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан район Советы депутатын сайлау яшерен тавыш бирү юлы белән башкарыла һәм күрсәтелгән орган карары белән рәсмиләштерелә.

4. Жирлек башлыгын сайлау һәм жирлекнең вәкиллекле органы депутатын өч көн эчендә район Советы депутаты итеп сайлау турындагы карар район Советына жиберелә.

Статъя 29. Район Советы депутаты статусы.

1. Район Советы депутаты вәкаләтләре жирлек башлыгы яисә жирлекнең вәкиллекле органы депутатлары арасыннан район Советы депутаты итеп сайлау көненнән башлана һәм яңа чакырылыш район Советы эшли башлаганнан бирле туктатыла.

2. Депутат район Советы эшли, бушатылмаган нигездә, совмещая эшчәнлегенә белән бергә хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын үтәү буенча хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын төп эш урыны, шуның белән бәйлә очрактардан тыш, әлеге Уставта билгеләнгән.

3. Район Советы депутаты 2008 елның 25 декабрендәге «коррупциягә каршы тору турында» гы 273-ФЗ санлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеленгән чикләүлерне һәм тыюларны сакларга һәм бурычларны утергә тиеш.

4. Депутатка район Советы тээмин ителэ, тоткарлыксыз гамэлгэ ашыру өчен үз вәкалэтләрэн нигезендә законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары.

5. Район Советы депутаты бурычлы үтәргә депутат этикасы кагыйдәләрен район Советы тарафыннан расланган, алар үз эченә алырга тиеш түбәндөгә йөкләмәләренә депутат:

1) башка жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфай затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданнар эшчәнлегенә шәхсэнә яисә аның яқын туганнарына кагылышлы мәсьәләләренә хәл иткәндә депутат статусыннан файдаланмаса;

2) депутат вазыйфаларын объектив башкаруда шик уятырга мөмкин булган тәртиптән тыелырга, шулай ук аның абруена яисә район Советы авторитетына зыян китерерлек низаглы хәлләрдән качарга мөмкин;

3) мәнфәгатьләр конфликты килеп чыгу куркынычы булганда - район Советы депутатының шәхси кызыксынуы (турыдан – туры яки турыдан-туры) депутат вәкаләтләренә тиешле, объектив һәм гадел башкаруына тәсир итә ала торган хәл-район Советы тарафыннан билгеләнгән тәртиптә мәнфәгатьләр каршылыгы яки аның барлыкка килү мөмкинлегә турында, бу хакта аңа мөгълүм булгач, район Советы карарын үтәргә һәм әлеге конфликтны булдырмауга яки жайга салуга юнәлтелгән район Советы карарын үтәргә тиеш;

4) район Советында кабул ителгән ачык чыгыш кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлегә белән бәйлә булмаган максатларда Федераль закон нигезендә конфиденциаль характердагы белешмәләргә кертелгән, депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйлә рәвештә аңа билгеле булган белешмәләренә игълан итмәскә һәм файдаланмаса;

6) депутат вазыйфаларын үтәүгә бәйлә рәвештә физик һәм юридик затлардан (бүләкләр, акчалата бүләк, ссудалар, хезмәтләр күрсәтү, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары өчен түләү һәм башка бүләкләүләр) бүләкләүләр алмаса.

6. Даими нигездә үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы район Советы депутаты түбәндәгеләргә хокуклы түгел:

1) эшқуарлык эшчәнлегә белән шөгыйльләнәргә;

2) федераль законнарда башкасы каралмаган булса яисә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә район Советы карары белән билгеләнгән тәртиптә әлеге оешма идарәсендә катнашу йөкләнмәгән булса, коммерция оешмасының идарә эгъзасы булырга;

3) укытучы, фәнни һәм башка ижат эшчәнлегенән тыш бүтән түләүләр эшчәнлек белән шөгыйльләнәргә. Шулай ук вакытта мөгаллимлек, фәнни һәм башка ижади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, бары тик чит илләр, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданны һәм гражданны булмаган затлар хисабына гына финанслана алмый;

4) Әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, Попечительләр яки Күзәтчелек советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларының һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләренә составына керергә.

7. Вәкаләтләре район Советы депутаты вакытыннан алда туктатыла очракта:

1) үлем;

2) үз теләгә белән отставкалар;

3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яисә чикләнгән эшчән дип тану;

4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип тану яисә вафат булган дип игълан итү;

5) судның гаепләү карарының үз көченә керүе;

6) Россия Федерациясенән читкә даими яшәү урынына чыгу;

7) Россия Федерациясе гражданны туктату, чит ил гражданны туктату - аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, аларга чит ил гражданны туктату алырга йә аларга Россия Федерациясе гражданны Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы чит ил гражданы яисә башка документ алу хокукына ия, аның нигезендә чит ил гражданы булган Россия Федерациясе гражданы чит ил дәүләте гражданны булган Россия Федерациясе гражданы, жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы;

8) район составына керүче жирлекләрнең тиешле вәкиллеке органы депутаты буларак сайлаучыларны чакыртып алу;

9) жирлек башлыгы яисә жирлекнең тиешле вәкиллеке органы депутаты буларак, район Советы вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату яисә аның вәкаләтләрән вакытыннан алда туктату;;

10) хәрби хезмәткә чакырылу яки аны алыштыручы альтернатив граждан хезмәтенә жибәрү;

11) федераль законнарда билгеләнгән башка очрактарда.

8. Депутатның үз вәкаләтләрән даими нигездә гамәлгә ашыручы вәкаләтләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла.

9. Тиешле жирлекнең вәкиллеке органы депутатлары арасынан район Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, күрсәтелгән орган бер ай дәвамында район советы составына башка депутатны сайларга тиеш.

30 Статья. Район Советы депутаты белән район халкы арасында үзара мөнәсәбәтләре.

1. Район Советы депутаты район халкы, шулай ук район территориясендә урнашкан предприятие, оешмалар, дәүләт һәм башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.

2. Район Советы депутаты авыл халкы алдында хисап тотта, аның вәкиле булып тора, район Советы эше турында даими рәвештә хәбәр итә, шулай ук халыкны кабул итә.

3. Район Советы депутаты район халкының законлы хокукларын, ирекләрән һәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләрне карарга, андагы мәсьәләләрне дәрәс һәм үз вакытында хәл итәргә тиеш.

31 Статья. Яңа сайланган район Советы эшен оештыру.

1. Яңа чакырылыш район Советы беренче утырышка район Советы депутатларының билгеләнгән санынан кимендә өчтән икесе сайланганнан соң 30 көн эчендә жыела. Район Советының сайлаулардан соң беренче утырышын район Советының алдагы чакырылышы район Башлыгы, ә ул булмаганда район Башкарма комитеты җитәкчесе чакыра һәм эзерли.

2. Район башлыгы сайланганчы, сайлаулардан соң беренче утырышын иң өлкән яшьтәге район Советы депутаты ачып жибәрә һәм алып бара.

32 Статья. Район Советы компетенциясе

Район Советы компетенциясендә:

1) район Уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү, муниципаль хокукый актлар чыгару;

2) район бюджетын раслау һәм аның үтәлеше турында хисап;

3) жирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, аларны түләү буенча ташламалар бирү, салымнар һәм җыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә;

4) район үсеше планнарын һәм программаларын кабул итү, аларның үтәлеше турында хисапларны раслау;

5) энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;

6) чикләргә үзгәртү, үзгәртеп кору турында инициативаны тәкъдим итү.;

7) Жирле референдум билгеләү;

8) район башлыгын сайлау;

9) район башлыгы урынбасарын сайлау;

- 10) район Башкарма комитеты житәкчесен билгеләп кую, аның отставкасын кабул итү;
- 11) район башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең иң чик санын билгеләү;
- 12) район башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасын биләүгә конкурс үткәрү тәртибен билгеләү, конкурс комиссиясе әгъзаларын билгеләү;
- 13) Контроль-хисап палатасы турында нигезләмәне, Финанс-бюджет палатасы турында нигезләмәне һәм мөлкәти һәм жир мөнәсәбәтләре палатасы турында нигезләмәне раслау;
- 14) районның сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләп кую;
- 15) чикләргә үзгәртү, районны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;
- 16) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;
- 17) районның муниципаль милкендәге мөлкәткә идарә итү һәм аның белән эш итү тәртибен, шул исәптән федераль законнар нигезендә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; муниципаль мөлкәтнең читләштерелүе район Советы тарафыннан килештереп яисә расланганнан соң гамәлгә ашырыла торган төрләре исемлеген билгеләү;
- 18) муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзү, үзгәртеп оештыру һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан бирелә торган хезмәтләргә тарифлар билгеләү тәртибен һәм, әгәр федераль законнарда башкасы каралмаган булса, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан башкарыла торган эшләр тәртибен билгеләү;
- 19) муниципаль хезмәттәшлек оешмаларында районның катнашу тәртибен билгеләү;
- 20) районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәмин итү тәртибен билгеләү;
- 21) жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү вәкаләтләрен жирле үзидарә органнары һәм районның жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан үтәүне тикшереп тору;
- 22) районны территориаль планлаштыру документларын, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеш кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеш документларын раслау;
- 23) гадәттән тыш хәлләргә бетерү өчен финанс һәм матди ресурсларның жирле резервларын булдыру һәм алардан файдалану тәртибен билгеләү;
- 24) жирлекләргә бюджет тәмин ителешен дәрәжәсен тигезләү өчен район бюджетыннан кирәкле акчалар бүлү шартларын һәм тәртибен билгеләү;;
- 25) үз массакүләм мәгълүмат чараларын гамәлгә кую;
- 26) район Уставын һәм район Советы карарларын аңлату;
- 27) кабул итү регламентын район Советы һәм башка карарлар оештыру мәсьәләләре буенча үз эшчәнлеген;
- 28) Район Советы Аппараты турында нигезләмә раслау;
- 29) район башлыгын отставкага жиберү турында Карар кабул итү;
- 30) Тикшерү-хисап палатасының рәисен һәм әгъзаларын (аудиторларын) билгеләнгән тәртиптә билгеләү.;
- 31) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль районнарның вәкилләкә органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә Устав тарафыннан район Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Район Советы район башлыгының, башкарма комитет башлыгының эшчәнлекләренең нәтижеләре, жирле администрация һәм район башлыгының ведомство буйсынуындагы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә турында, шул исәптән район Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турындагы еллык хисапларын тыңлай.

33 Статъя. Район Советының эш тәртибе.

1. Район Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм район Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Район Советы эшенең төп формасы булып аның утырышлары тора, аларда район Советы компетенциясенә караган мәсьәләләр хәл ителә.

3. Әгәр анда район Советының сайланган депутатлары санының кимендә 50 проценты катнашса, район Советы утырышы тулы хокуклы.

4. Район Советының чираттагы утырышлары кирәк булган саен, ләкин кимендә өч айга бер тапкыр үткәрелә. Чираттан тыш утырышлар район башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы буенча район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер өлеше чакырыла.

5. Район Советы утырышлары район башлыгы тарафыннан чакырыла. Район Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырышның - аны үткәргүгә бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Район Советының һәр утырышында утырыш беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны үткәрү датасы, урыны һәм вакыты турында белешмәләр кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр санап үтелә һәм тавыш бирү йомгаклары күрсәтелгән барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Район Советы утырышы беркетмәсенә кул куйганнан соң, район башлыгы аның белән районның һәр кешесе таныша ала.

7. Район Советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Район Советы депутаты үз хокукын тавыш бирү шәхсән. Район Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрен куллану очраklары элекке Устав, район Советы Регламенты белән билгеләнә.

34 Статъя. Район Советы эшчәнлеген оештыру.

1. Район Советы эшчәнлеген оештыруны район башлыгы башкара.

2. Район Советы Регламенты нигезендә, район Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләргә алдан карау һәм эзерләү өчен, район башлыгы һәм аның урынбасарларынан тыш, район Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча даими комиссияләр төзелә, шулай ук вакытлы комиссияләр төзелә ала.

3. Муниципаль программалар, Район Советы карарлары проектлары эзерләү, район карамагына кертелгән иң мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышу өчен, район Советы каршында аны хәл итү буенча депутатлар, район Башкарма комитеты, ижтимагый берләшмәләр, оешма һәм предприятиеләр вәкилләре, белгечләр, экспертлар һәм район халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

4. Район Советы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка төрле тәэмин итүне район Советы аппараты башкара.

35 Статъя. Район Советының контроль функцияләрен тормышка ашыру.

1. Район Советы район территориясендә район Советы тарафыннан кабул ителгән элекке Устав положениеләренә үтәлешен, район бюджеты үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар чараларын, районның үсеш программаларын куллануны, район Башкарма комитеты һәм аның житекчесе эшчәнлеген контрольдә тоту.

2. Район жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан закон, элекке Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актлар бозу фактлары ачыкланган очракта, район Советы карары белән, депутатлар арасынан район башлыгы элекке фактларны тикшерү өчен вакытлы контроль комиссияләр төзи ала.

3. Закон нигезендә, район Советы карары белән, район башлыгы район бюджеты акчаларының максатчан кулланылышын, муниципаль милекне файдалануның нәтижәлеген, шулай ук район Башкарма комитетының финанс-хужалык эшчәнлегенә башка мәсьәләләрен тикшерү (ревизия) үткәрелергә мөмкин. Тикшерүләр (ревизияләр) үткәргүгә билгеләнгән тәртиптә бәйсез аудиторлар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре жәлеп ителә ала.

4. Район башкарма комитеты, аның житэкчесе, предприятие, учреждение, оешма, вазыйфаи затлар, эгәр законда башкача билгеләнмәгән булса, район Советы, аның контроль комиссияләре, район Советы депутаты мөрәжәгәте буенча соратып алына торган мәгълүматны район Советы карамагына тапшырырга, э закон, муниципаль норматив-хокукый актлар бозылган очракта, хокук бозуларны бетерү һәм гаепле затларны жаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Район Советы, контроль функцияләре тормышка ашырып, район Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-житештерү эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

36 статья. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату.

1. Район Советы вәкаләтләре түбәндәге очракларда вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

- 1) район Советы үз-үзен таркату турында карар кабул итте;
- 2) законнарда каралган нигезләрдә район Советын тарату;
- 3) район Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турында Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә кәргән очракта, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен бирүләренә бәйлә рәвештә;
- 4) районны үзгәртеп кору;
- 5) район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә район сайлаучылары санын 25 проценттан артыгракка арттыру;
- 6) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый акты бастырып чыгару срогы бозылган очракта.

2. Район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатлары вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Район Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, жирлекләренң вәкиллеке органнары бер ай эчендә район советы составына башка депутатларны сайларга тиеш.

37 Статья. Район Советының үз-үзен таркату турында Карар кабул итү тәртибе.

1. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар район башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.

2. Үз-үзеңне таркату турында Карар кабул итү инициативасы күрсәтелергә тиеш түгел:

- 1) район Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
- 2) район бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау чорында;
- 3) район башлыгы вакытыннан алда вәкаләтләре туктатылган очракта яңа район башлыгы сайланганчы.

3. Район Советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдименң мотивлары булырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен нигезли торган башка материаллар теркәлә ала.

4. Депутатлар арасынан үз-үзен таркату турындагы мәсәләне алдан карау өчен район Советы карары белән комиссия төзелә. Район Советы яки район башлыгы карары буенча район Советының үз-үзен таркату турындагы мәсәлә ачык тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.

5. Район Советының үз-үзен таркату турындагы мәсәләне карап тикшерүнең дәвамлылыгы район Советы депутатлары һәм район халкы тарафыннан үз-үзен таркату инициативасының барлык шартлары һәм нигезләүләре турында һәрьяклы һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз –үзен таркату турында карар шул турда инициатива тәкъдим ителгәннән соң ике ай узгач кабул ителергә мөмкин.

6. Район Советының үз-үзен таркату турындагы карар яшерен тавыш бирү юлы белән район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.

7. Район Советы үз-үзен таркату турындагы тәкъдимнәрне кире каккан очракта ул турда кабат инициативаны, үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк, тәкъдим итә алмый.

IV бүлек. РАЙОН БАШЛЫГЫ.

38 Статъя. Район башлыгы-районның иң югары вазыйфаи заты

1. Район башлыгы районның иң югары вазыйфаи заты булып тора
2. Район Башлыгы район Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе вәкаләтләрән башкара.
3. Район башлыгы вазыйфасының рәсми атамасы – “Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы башлыгы”.

39 Статъя. Район башлыгын сайлау тәртибе

1. Район башлыгы яңа сайланган район Советының беренче утырышында район Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр район Советы вәкаләтләрә вакытына тавыш бирүнең башка тәртибен билгеләмәсә.

Район башлыгын сайлау район Советы депутатлары тарафыннан тәкъдим ителгән кандидатлар арасыннан, шул исәптән район халкы, жәмәгать берләшмәләре, Татарстан Республикасы Президенты тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Район Советы депутаты, әгәр аны сайлау өчен тавыш бирсә, район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артыгы район башлыгы итеп сайланган дип санала.

40 Статъя. Район Башлыгы Статусы.

1. Район башлыгы даими нигездә эшли.
2. Район башлыгы үз эшчәнлегендә федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә район халкына һәм район Советына хисап тотта.
3. Район башлыгы елга бер тапкырдан да ким түгел район Советы алдында үз эшчәнлеге турында хисап тотта.
4. Район башлыгы «Коррупциягә каршы тору турында» 2008 елның 25 декабрдәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында» 2012 елның 3 декабрдәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, «Аерым категория затларга аерым категория затларга счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм булуны, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны, акчалар һәм кыйммәтләрне сакларга, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында, чит ил финанс инструментларын белү һәм (яки) алардан файдалану» федераль законнарда билгеләнгән цикләүләрне, тыюларны үтәргә, вазыйфаларны үтәргә тиеш.
5. Район башлыгы гражданлык яки жинаять эше яки административ хокук бозу эше буенча яклаучы яки вәкил (законлы вәкиллеке очрактарыннан тыш) буларак катнаша алмый.

Район башлыгы вәкаләтләрән гамәлгә ашыру гарантияләре әлеге Устав, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

41 Статъя. Район Башлыгы Вәкаләтләре.

Район Башлыгы:

- 1) башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән, ышанычнамәсез, район исеменнән эш итә;
- 2) район Советы эшен оештыра, район Советы утырышларын чакыра һәм аларга рәислек итә;
- 3) әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә, район Советы тарафыннан кабул ителгән норматив хокукий актларга имза сала һәм халыкка житкерә;

- 4) үз вәкаләтләре кысаларында район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;
- 5) район Советының чираттан тыш утырышын чакыруны таләп итәргә хокуклы;
- 6) район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт төзи;
- 7) район Советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен ачуны һәм исәпкә алуны тәмин итү чараларын күрә;
- 8) гражданнарны кабул итүне, аларның мөрәжәгәтләрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карауны оештыра;
- 9) район Советы утырышлары беркетмәләренә имза сала;
- 10) район Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;
- 11) Район Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;;
- 12) Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә район Советы эшчәнлеген карап тоту һәм тәмин итү өчен район бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора;
- 13) оештыра кабул итү хокукый актын тормышка ашыру буенча карар кабул итү юлы белән кабул ителгән турыдан-туры волоизъявления гражданнарны закон һәм әлеге Устав;
- 14) район территориясендә гамәлдә булган жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән тиешле бәйләнешен тәмин итә;
- 15) район исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләренң жирле үзидарә органнары белән шартнамәләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек һәм гамәлләрне координацияләү турында килешүләр һәм килешүләр төзи;
- 16) жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә;
- 17) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән муниципаль район башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләренә, шулай ук әлеге Устав, район Советы карарлары белән район башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләренә гамәлгә ашыра.

40 Статья. Район башлыгы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Район башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла очракта:

- 1) вафат булганда;
- 2) үз теләге белән эштән китү;;
- 3) “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага китерү;
- 4) “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан читләшүләр;
- 5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтсез дип тану;
- 6) суд тарафыннан вафат булган дип яисә билгесез югалган дип тану;
- 7) суд тарафыннан чыгарылган гаепләү карарының законлы көченә керүе;
- 8) Россия Федерациясеннән даими яшәү урынына читкә китү;
- 9) Россия Федерациясе гражданлыгы туктатылу, чит ил дәүләтенә - Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы гражданлыгы туктатылу, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокуклы, Россия Федерациясе гражданының чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ алу яисә анда яшәүгә рөхсәт алу яки, Россия Федерациясенә халыкара килешүендә катнашмаган, аның нигезендә, чит дәүләт гражданлыгына ия Россия Федерациясе гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокуклы;
- 10) жирлекнең тиешле вәкиллекле органы депутаты буларак сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынганда;

11) сәламәтлеге торышы буенча суд тәртибәндә билгеләнгән ныклы сәләтсезлекне район башлығы вәкаләтләрен гамәлгә ашырырга;

12) законнар нигезендә гамәлгә ашырыла торган районны үзгәртеп кору, шулай ук район бетерелгән очракта;

13) район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә муниципаль район сайлаучылары санын 25 проценттан артыкка арттыруны;

14) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 35 статьясындагы 5 өлеше нигезендә район Советы формалаштыру тәртибәнә үзгәрешләр

15) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылганда;

16) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән чикләүләр үтәлмәгән очракта.

2. Район башлығы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла, шулай ук район башлығы, аның хатыны һәм балигъ булмаган балаларының «аерым категория затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертәмнәр) ачуны һәм саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында» Федераль закон белән билгеләнгән тыюны үтәмәгән очракта, Россия Федерациясе Президентының ышанычы югалуга бәйлә рәвештә туктатыла.

3. Бу очракта вакытыннан алда туктату вәкаләтләре район башлығы, күрсәтелгән нигезләр буенча 1 – 10, 15, 16 пунктларында 1 пунктның 1-10, 16 пунктларында район башлығы, сайлау, яна башлығы район Советының якындагы утырышында гамәлгә ашырыла.

4. Әгәр район башлығы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган, район Советы вәкаләтләре тәмамланганчы алты айдан да кимрәк вакыт эчендә, район Советының яңа башлығын сайлау район Советы карары буенча үткәрелмәскә мөмкин.

43 Статья. Район Башлығы урынбасары

1. Район башлығы тәкъдиме белән район Советы тарафыннан депутатлар арасынан район башлығы урынбасары сайлана.

2. Депутат район советы булып санала сайланган район башлығы урынбасары, әгәр аны сайлау өчен тавыш бирде яртысыннан артыгы депутатларның район Советы.

3. Район башлығы урынбасары район Советы Регламентында билгеләнгән вазифаларны бүлү, район Башлығы йөкләмәләрен үти, ә вакытлыча булмаганда (авыруга яки отпускка бәйлә рәвештә) яки үз бурычларын үти алмаса, вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатып тора, Район Башлығы вазифаларын башкара.

4. Район башлығы урынбасары үз вәкаләтләрен даими нигездә башкара.

5. Район башлығы тәкъдиме белән район Советы депутатлардан район башлығы урынбасары сайлана ала. Депутат район советы булып санала сайланган район башлығы урынбасары, әгәр аны сайлау өчен тавыш бирде яртысыннан артыгы депутатларның район Советы. Район башлығы урынбасары үз вәкаләтләрен даими рәвештә башкара.

6. Район башлығы урынбасарларының вәкаләтләре әлеге Уставның 25 статьясындагы 8 пункттында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

7. Район башлығы урынбасарлары район Башлығы инициативасы буенча яки район Советы депутатлары саныннан кимендә өчтән бер өлеше депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителә торган район Советы карары нигезендә теләсә кайсы вакытта вазифадан алынырга мөмкин. Карар чакыртып алу турында район башлығы урынбасарларын кабул ителә билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән район Советы депутатлары.

8. Район башлығы урынбасарлары 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы «Коррупциягә каршы тору турында» ги Федераль закон, 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ

номерлы «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» гы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләргә һәм тыюларны үтәргә һәм бурычларны үтәргә тиеш.

V бүлек. РАЙОН БАШКАРМА КОМИТЕТЫ.

44 Статья. Район башкарма комитеты - район жирле үзидарә башкарма комитеты

1. Район башкарма комитеты-район жирле үзидарәсенә башкарма-боеру органы.
2. Район Башкарма комитетының рәсми исеме – Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Башкарма комитеты (алга таба – район Башкарма комитеты).
3. Район башкарма комитеты район Советына, район башлыгына һәм район халкына хисап тотты һәм контрольдә тотылды.
4. Район башкарма комитеты район гербы сурәтләнгән мөһер, бланклар, шулай ук Башкарма комитетка Граждан хәле актларын дәүләт теркәвенә алу вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән Россия Федерациясә гербы сурәте төшерелгән түгәрәк мөһер бар.
5. Район башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясә бюджетларының чыгымнары классификациясә нигезендә аерым юл белән карала.

45 Статья. Район Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитетның структурасы Башкарма комитет житәкчесә тәкъдиме буенча район Советы тарафыннан раслана.
2. Район Башкарма комитеты структурасына Башкарма комитет житәкчесә, аның урынбасарлары, Башкарма комитетның тармак (функциональ) һәм (яки) территориаль органнары керә.

46 Статья. Башкарма комитет вәкаләтләре.

1. Районның башкарма комитеты:
  - 1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәпкә алу өлкәсендә:
    - район бюджеты проекты (бюджет проекты һәм уртача сөрәкы финансы планын) тәзүне тәмин итә;
    - кирәкле документлар һәм материаллар белән район бюджеты проекты (бюджет проекты һәм урта сөрәкы финансы планы) район Советы раславына кертә;
    - Россия Федерациясә Бюджет кодексы нигезендә бюджетара трансфертларны бүлү методикасын һәм (яисә) бирү тәртибен эшли һәм раслый;
    - район бюджетының үтәлешен тәмин итә һәм бюджет хисабы тәзи, район Советы раславына район бюджетының үтәлешә турында хисап тапшыра;
    - муниципаль бурыч белән идарә итүне тәмин итә;
    - районның комплекслы социаль-икътисадый үсешә планнары һәм программалары проектларын эшләнүнә тәмин итә;
    - район бюджетын үтәнүнә, районның комплекслы социаль-икътисадый үсешә планнарын һәм программаларын үтәнүнә оештыра;
    - районның комплекслы социаль-икътисадый үсешә планнарының һәм программаларының үтәлешә турында хисаплар әзерләнүнә тәмин итә;
    - районның икътисады һәм социаль өлкәсә торышын характерлаучы статистик күрсәткечләргә жыноны оештыра һәм күрсәтелгән күрсәткечләргә дәүләт хакияте органнарына законнарда билгеләнгән тәртиптә тапшыра;
    - район бюджеты акчалары исәбеннән жирлекләргән бюджет тәмин ителешә дәрәжәләргән тигезләнүнә тәмин итә;

2) район территориясендә муниципаль милеккә идарә, предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- районның муниципаль милеккәгә мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын төзү, сатып алу, алардан файдалану, кушу һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә (әгәр район Советы карары белән башкасы билгеләнмәгән булса);

- муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр тарафыннан күрсәтелә торган хезмәтләргә тарифларны раслый, федераль законнарда башкасы каралмаган булса, Муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс ягыннан тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның житәкчеләрен биләп торган вазыйфадан азат итә.;

- муниципаль милеккәгә предприятиеләр, оешмалар белән районның икътисадый һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи; район территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек рәвешләрендәгә предприятиеләр төзүгә ярдәм итә;

- муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып ала, район ихтыяжлары өчен эшләр заказчысы булып тора, моның өчен каралган районның үз матди һәм финанс чараларыннан файдаланып;

- районның административ участогында эшләү өчен бина полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә бирә;

- 2017 елның 1 гыйнварына кадәр полиция участок уполномоченные вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гайлә эгзаларына хезмәткәрнең күрсәтелгән вазыйфа буенча бурычларын үтәү чорына торак урыны бирә;

3) территорияль планлаштыру, жирдән һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- районның территорияль планлаштыру документлары, башка шәһәр төзелеш документлары проектларын эзерли һәм район Советы раславына кертә, аларның үтәлешен тәмин итә;

- район территориясендә гамәлгә ашырыла торган шәһәр төзелеш эшчәнлеген тәмин итүнең мәгълүмати системаларын алып баруны гамәлгә ашыра;

- халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, тиешле органнарда предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы, табигатьтән файдалану турындагы законнарны бозучы гамәлләре турында хәбәр итә;

- жирлекара характердагы әйләнә-тирә мохитне саклау чараларын оештыра;

- көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыра;

- район территориясендә дөвалау-савыктыру урыннарын һәм жирле эһәмияттәгә курортларны булдыра, үстерүне һәм саклауны тәмин итә, жирле эһәмияттәгә махсус сакланыла торган табигый территорияләрдән файдалану һәм аларны саклау өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыра;

- муниципаль урман контролен гамәлгә ашыра;

- район ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрне башкаруны тәмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир участогы төзү турында килешү төзү хокукына ачык аукцион үткәрә.

4) төзелеш, транспорт һәм элемент өлкәсендә:

- район чикләрендәгә торак пунктлар чикләреннән тыш жирле эһәмияттәгә автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген гамәлгә ашыруны тәмин итә, жирле эһәмияттәгә автомобиль юлларының район чикләреннән читтә сакланып калуына муниципаль контрольне гамәлгә ашыра, аларда юл хәрәкәте иминлеген тәмин итә, шулай ук автомобиль юлларыннан файдалану һәм юл эшчәнлеген Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашыру өлкәсендә башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра;

- халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыра һәм район чикләрендәгә жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтүне оештыруны тәмин итә;

- район чикләрендәге торак пунктлар арасында халыкка хезмәт күрсәтүче жәмәгать транспорты тукталышлары маршрутларын, хәрәкәт графигын, тукталыш урыннарын раслый яисә килештерә;

- район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән тыш жәмәгать транспорты тукталышлары өчен бирелгән урыннарны төзекләндерүне тәмин итә;

- жирлекләрне элементә хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

5) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә, шулай ук төзекләндерү һәм авыл хужалыгы өлкәсендә:

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программалар гамәлгә ашыра;

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру турындагы законнарда каралган чараларны оештыра һәм үткәрә;

- Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә жирлекләрне электр һәм газ белән тәмин итүне оештыра;

- район составына керүче жирлекләрне жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтә күрсәтү хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- халыкка китапханә хезмәтә күрсәтүне, китапханә фондларын туплауны һәм саклауны тәмин итүне оештыра;

- ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирлекара күмү урыннарын карап тотуны тәмин итә;

- район составына керүче жирлекләрдә жирле халык сәнгать ижатын үстерү өчен шартлар тудыра;

- район составына керүче авыл жирлекләрен ял оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

- жирлекләрдә авыл хужалыгы житештерүен үстерү, авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, Кече һәм урта эшкуарлыкны үстерүгә ярдәм итә, социаль юнәлешле коммерциячел булмаган оешмаларга, хәйрия эшчәнлегенә һәм ирекле эшчәнлегенә ярдәм итә;

- район территориясендә физик культура һәм массакуләм спортны үстерүне тәмин итә, рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чаралары үткәрүне оештыра.;

- коммуналь инфраструктура системасына тоташуга тарифларны, коммуналь комплекс оешмаларының тоташуга тарифларын, коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәт күрсәтүләренә тарифларга өстәмәләр, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмәләр тарифларны жайга сала;

- «жылылык белән тәмин итү турында»Федераль законда каралган жылылык белән тәмин итүне оештыру вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.;

- «Су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу турында»Федераль законда каралган су белән тәмин итү һәм ташландык суларны агызу өлкәсендә вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.;

- энергияне сак тоту һәм энергетика нәтижәләлеген арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслый һәм тормышка ашыра;

- реклама конструкцияләрен урнаштыру схемасын раслый, район территориясендә реклама конструкцияләрен урнаштыруга һәм эксплуатациялүгә рөхсәт бирә, мондый рөхсәтләренә юкка чыгара, район территориясендә үз белдеге белән урнаштырылган реклама конструкцияләрен сүтү турында күрсәтмәләр бирә.;

б) Мәгариф һәм сәламәтлек саклау өлкәсендә:

- муниципаль мәгариф оешмаларында төп гомуми белем бирү программалары буенча (федераль дәүләт белем бирү стандартлары нигезендә төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә ашыруны финанс ягыннан тәмин итү вәкаләтләреннән тыш) һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне оештыра, муниципаль мәгариф оешмаларында балаларга өстәмә белем бирүне оештыра (финанс ягыннан тәмин итү Россия Федерациясе субъекты дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла торган балаларга өстәмә белем бирүдән тыш), муниципаль мәгариф оешмаларында

балаларны карау һәм тәрбияләүне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыра;

- муниципаль белем бирү оешмаларының биналарын һәм корылмаларын карап тотуны, алар янәшәсендәге территорияләрне төзекләндерүне тәмин итә;

- мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми һәм урта гомуми белем бирү программалары буенча белем алырга тиешле балаларны исәпкә алып бара, муниципаль белем бирү оешмаларын конкрет территорияләргә беркетә.;

- район территориясендә Халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыра (Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан расланган Халыкка түләүсез медицина ярдәме күрсәтү буенча дүләт гарантияләренен территорияль программасы нигезендә башкарма хакимиятнең федераль органы карамагындагы медицина оешмаларында медицина ярдәме белән тәмин ителә торган территорияләр исемлегенә кертелгән жирлекләрдән тыш).;

- жирлекара характердагы балалар һәм яшьләр белән эшләр чараларын оештыра һәм тормышка ашыра;

7) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү, Халыкны һәм территорияләрне гадәттән тыш хәлләрдән яклау өлкәсендә:

- район территориясендә законнар, дүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актлары үтәлешен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судта, жирле үзидарә органнарының һәм дүләт вазыйфаи затларының, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең, оешмаларның хокукларын бозучы актларына карата шикаять бирә;

- федераль закон нигезендә муниципаль милиция тарафыннан жәмәгать тәртибен саклауны оештыруны тәмин итә;

- район территориясендә гадәттән тыш хәлләрне кисәтүдә һәм бетерүдә катнаша;

- территорияль оборона һәм гражданның оборонасы, халыкны һәм район территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклау чараларын оештыра һәм тормышка ашыруны тәмин итә; гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен жирле финанс һәм матди ресурслар резервларын булдыруны тәмин итә.;

- район территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне мобилизация эерләү чараларын оештыра һәм тормышка ашыра;

- үз вәкаләтләре чикләрендә һәм билгеләнгән тәртиптә халыкка гадәттән тыш хәлләр барлыкка килү куркынычы яки барлыкка килү куркынычы турында үз вакытында хәбәр итүне һәм хәбәр итүне тәмин итә;

- су объектларында кешеләрнең куркынычсызлыгын тәмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау буенча чараларны тормышка ашыруны тәмин итә;

- жирле референдумны эерләү һәм үткәрүне, район чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыру һәм матди-техник яктан тәмин итә ;

- үз вәкаләтләре чикләрендә терроризм һәм экстремизмны профилактикалау, шулай ук район территориясендә терроризм һәм экстремизм күренешләре нәтижеләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча чаралар күрүне тәмин итә;

- район чикләрендә коррупциягә каршы торучу чараларын гамәлгә ашыра;

- милләтара һәм конфессияара татулыкны ныгытуга, район территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләренә һәм мәданиятләренә ярдәм итүгә һәм үстерүгә, милли азчылыкның хокукларын тормышка ашыруга, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясен тәмин итүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлтелгән чаралар эшли һәм тормышка ашыра.;

8) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә районның жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра ; ;

- дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларын исәпкә алып бара һәм тиешле файдалануны тәмин итә;

- тиешле федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

- районның жирле үзидарә органнары карамагындагы матди ресурслардан һәм финанс чараларынан район Советы карарлары нигезендә үзләренә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен өстәмә файдалануны тәмин итә;

- Россия Федерациясенә су законнарында билгеләнгән чикләрдә, район чикләрендә урнашкан су объектлары милекчесенә вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

9) башка вәкаләтләр:

- муниципаль хезмәтләр реестрын формалаштыру һәм алып бару тәртибен билгели;

- жирлекләренә архив фондларын саклауны да кертеп, муниципаль архивны формалаштыра һәм үз эченә ала;

- үз вәкаләтләре чикләрендә федераль законнар нигезендә халыкара һәм тышкы икътисадый элементләренә гамәлгә ашыра;

- районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләре буенча, законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары белән район Советы, район башлыгы яки башка жирле үзидарә органнары вәкаләтләренән тыш, бүтән вәкаләтләренә гамәлгә ашыра.

2. Башкарма комитет жирлекнең жирле эһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләренә хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләренә гамәлгә ашыра:

- Музейлар булдыра.;

- опека һәм попечительлек эшчәнлеген тормышка ашыруда катнаша;

- муниципаль район территориясендә жирле милли-мәдәни мохтариятләренә хокукларын тормышка ашыру белән бәйлә эшчәнлекне тормышка ашыру өчен шартлар тудыра;

- Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм район территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга булышлык күрсәтә;

- 2008 елның 31 декабренә торышы буенча алар карамагындагы югары белем бирү муниципаль мәгариф оешмаларын гамәлгә куючы функцияләрен башкара;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

- кеше хокукларын тәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы һәм мәжбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык күрсәтүче ижтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтә.

- «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында»1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидлар ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтә.;

- «кан һәм аның компонентлары донорлыгы турында»Федераль законда каралган чараларны гамәлгә ашыра.

3. Район башкарма комитеты Муниципаль контрольне гамәлгә ашыруга вәкаләтле орган булып тора.

Муниципаль контроль өлкәсендә район Башкарма комитеты вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә.:

1) Тиешле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;

2) жирле үзидарә органнарына гамәлгә ашыру вәкаләтләре бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчеләген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;

3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;

4) тиешле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольнең нәтижәләгән мониторинглауны оештыру һәм уздыру, аны уздыру күрсәткеләре һәм методикасы Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан раслана;

5) федераль законнарда, законнарда һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру функцияләре район Башкарма комитеты органнарына мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә йөкләнергә мөмкин.

Муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларны, индивидуаль эшкуарларны тикшерүне оештыру һәм үткәрү белән бәйле мөнәсәбәтләргә «дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм индивидуаль эшкуарларның хокукларын яклау турында» 2008 елның 26 декабрдәге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

47 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесе

1. Башкарма комитетны башкарма комитет житәкчесе житәкли.

2. Район башкарма комитеты житәкчесе әлеге вазыйфага контракт буенча билгеләнүче район жирле үзидарәсенә вазыйфаи заты булып тора.

3. Район Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләрән даими нигездә башкара.

4. Аерым оештыру-боеру функцияләрен гамәлгә ашыру өчен район Башкарма комитеты житәкчесе урынбасарлары бар. Район Башкарма комитеты житәкчесе вакытлыча булмаганда (авыруга яки ялга бәйле рәвештә) яки аның үз вазыйфаларын башкару яисә вәкаләтләрә вакытыннан алда туктатылмаса, аның вәкаләтләрән район Башкарма комитеты житәкчесе урынбасарларының берсе башкара.

5. Район Башкарма комитеты житәкчесе 2008 елның 25 декабрдәге «Коррупциягә каршы тору турында» 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрне һәм тьюларны үтәргә һәм бурычларны үтәргә тиеш.

48 Статья. Район Башкарма комитеты житәкчесен билгеләү тәртибе.

1. Район Башкарма комитеты житәкчесен билгеләү конкурс нигезендә башкарыла.

Конкурс шартлары, аны үткәрү датасы, вакыты һәм урыны турында белешмәләр, контракт проекты массакуләм мәгълүмат чараларында конкурс уздырылган көнгә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарга тиеш.

2. Конкурсны үткәрү өчен Конкурс комиссиясе төзелә. Конкурс комиссиясе әгъзаларының гомуми саны район Советы тарафыннан билгеләнә.

Конкурс комиссиясе әгъзаларының өчтән икесе - район Советы, ә өчтән бере Татарстан Республикасы Президенты тәкъдиме буенча Татарстан Республикасы Дәүләт Советы тарафыннан билгеләнә.

3. Зат район башкарма комитеты житәкчесе вазыйфасына конкурс нәтижәләре буенча конкурс комиссиясе тәкъдим иткән кандидатлар арасыннан район Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Район Башкарма комитеты житәкчесе өчен контракт шартлары район Советы тарафыннан раслана. Федераль закон яисә Татарстан Республикасы законы белән районның жирле үзидарә органнарына контрактка аерым дәүләт вәкаләтләрән тапшырган очракта, мәжбүри тәртиптә Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән шартлар кертелә.

5. Район Башкарма комитеты житәкчесе белән контракт район башлыгы тарафыннан төзелә.

49 Статья. Район Башкарма комитеты житәкчесенә вәкаләтләрә вакыты.

1. Район Башкарма комитеты житәкчесе белән Контракт район Башкарма комитеты житәкчесе вазифасына (яңа чакырылыш район Советы билгеләнгән көнгә кадәр) затны билгеләү турында Карар кабул иткән район Советының вәкаләтләрә срогына, ләкин кимендә ике елга төзелә.

2. Район Советының вәкаләтләре срогы чыккач, район Башкарма комитеты житәкчесе үз вәкаләтләрен билгеләнгән тәртиптә район Башкарма комитетының яңа житәкчесе итеп билгеләнгәнче тормышка ашыруны дәвам итә.

50 Статъя. Район Башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләре

Башкарма комитет житәкчесе:

1) район Башкарма комитеты эшчәнлеген бер үк төрле принципларда житәкли һәм район Башкарма комитеты үз вәкаләтләренә кергән вәкаләтләргә башкарган өчен шәхси җавап тотат;

2) район Советы, район Башлыгы, районның башка жирле үзидарә органнары һәм башка муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә район башкарма комитетын тәкъдим итә;

3) район Советы каравына район бюджеты проектларын һәм аның үтәләше турында хисаплар тәкъдим итә;

4) районның социаль-икътисадый үсешә стратегиясә проектларын һәм аларның үтәләше турында хисапларны район Советы каравына тәкъдим итә;

5) район Советы раславына район Башкарма комитеты структурасы проекттын кертә, район Башкарма комитетының штат расписаниесен, хезмәткәрләргә чик саны һәм хезмәткә түләү фонды тарафыннан билгеләнгән структурага туры китереп раслай;

6) район башлыгы белән килешү буенча билгели һәм район Башкарма комитеты житәкчесә урынбасарларын вазыйфасыннан азат итә, алар арасында вазыйфаларны бүлә, муниципаль хезмәткәрләргә һәм район Башкарма комитетының башка хезмәткәрләргә вазыйфага билгели һәм вазыйфаларыннан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тотат, аларга карата кызыксындыру һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана.;

7) расланган бюджет нигезендә үз вәкаләтләргә чикләрендә район чаралары белән эш итә;

8) район Башкарма комитеты тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләргә гамәлгә ашыруны гамәлгә ашыра һәм (яисә) гамәлгә ашыруны тәмин итә, аларның үтәләше өчен персонал җавап тотат; тиешле законнар нигезендә һәм үтәү йөзәннән тапшырылган дәүләт вәкаләтләргә гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

9) район Башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәгә мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук Башкарма комитет эшен оештыру мәсьәләләргә буенча хокукый актлар чыгара.;

10) елына кимендә бер тапкыр яки район башлыгы таләбә буенча, район Советы район советына үз эшчәнлегә һәм Башкарма комитет эшчәнлегә турында хисап бирә.;

11) халыкка даими рәвештә район Башкарма комитеты эшчәнлегә турында хәбәр итә, район Башкарма комитеты хезмәткәрләргә тарафыннан гражданнырны кабул итүне оештыра, айга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә гражданнырны кабул итә, гражданнырның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятләргә карый, алар буенча карарлар кабул итә;

12) дәүләт һәм башка органнарда район мәнфәгатләргә тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, район Башкарма комитеты исемнән судка гариза бирә, ышанычнамәләр бирә;

13) район Башкарма комитеты органнары турындагы нигезләмәләргә проектларын район Советына раслауга тәкъдим итә.;

14) Башкарма комитет органнары житәкчеләргә вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә.;

15) Район Башлыгы вакытлыча булмаганда (чиргә яки ялга бәйлә рәвештә), район башлыгының язма күрсәтмәсеннән башка, район Башлыгы вазыйфаларын башкара.

16) законнар, әлегә Устав, район Советы карарлары һәм төзелгән контракт нигезендә башка вәкаләтләр башкара.

51 Статъя. Район Башкарма комитеты житәкчесә вәкаләтләргә вакытыннан алда туктату

1. Район Башкарма комитеты житәкчесә вәкаләтләргә вакытыннан алда туктатыла очракта:

- 1) үлем;
- 2) үз теләге белән отставкага китү;
- 3) әлеге статьяның 2 яки 3 өлеше нигезендә контрактны өзү;
- 4) “Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында”гы 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан читләшүләр;
- 5) суд тарафыннан вазыйфасын башкаруга сәләтсез яисә мөмкинлекләре чикләнгән дип тану;
- 6) суд тарафыннан вафат булган дип яисә билгесез югалган дип тану;
- 7) судның гаепләү карары үз көченә керү;
- 8) даими яшәү урынына Россия Федерациясеннән читкә китү;
- 9) Россия Федерациясе гражданлыгын туктату, чит ил гражданы - Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы чит дәүләт гражданлыгын туктату, аның нигезендә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, чит дәүләт гражданлыгы алырга йә аның Россия Федерациясе гражданының Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы булып тормаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы бүтән документ яисә башка документ алырга хокукы, аның нигезендә чит ил гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга хокукы;
- 10) хәрби хезмәткә чакыру яисә аны алыштыра торган альтернатив граждан хезмәтенә юллама;
- 11) законнар нигезендә гамәлгә ашырыла торган районны үзгәртеп кору, шулай ук район бетерелгән очракта;
- 12) район чикләрен үзгәртү нәтижәсендә район сайлаучылары санын 25 проценттан артыгракка арттыру;
- 13) гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару срогы бозылганда;
- 14) район башкарма комитеты житәкчесе вәкаләтләрен башкаручы район башлыгы вазыйфасына керешү.

2. Башкарма комитет житәкчесе белән Контракт яклар килешүе буенча яки гариза нигезендә суд тәртибендә өзелергә мөмкин:

- 1) жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итүгә кагылышлы өлешендә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйлә рәвештә, контракт шартларын бозуга бәйлә рәвештә район Советы яки район башлыгы;
- 2) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга кагылышлы өлешендә, шулай ук законнарда билгеләнгән чикләүләрне үтәмәүгә бәйлә рәвештә, Татарстан Республикасы Президенты;
- 3) Башкарма комитет житәкчесе - районның жирле үзидарә органнары һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан контракт шартларын бозуга бәйлә рәвештә.

VI бүлек. РАЙОН СОВЕТЫ, РАЙОН БАШЛЫГЫ ҺӘМ БАШКАРМА КОМИТЕТ АРАСЫНДАГЫ ҮЗАРА МӨНӘСӘБӘТЛӘР

52 Статья. Район Советы, район башлыгы һәм Башкарма комитетының үзара хезмәттәшлек нигезләре.

1. Әлеге Уставта билгеләнгән вәкаләтләрне бүлү нигезендә, район Советы, район башлыгы һәм район Башкарма комитеты үз вәкаләтләрен мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.

2. Район Советы һәм район Башкарма комитеты районның икътисади һәм социаль үсеше процесслары белән нәтижәле идарә итү максатыннан, законнарда, әлеге Уставта билгеләнгән формаларда һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Район Советы һәм район башкарма комитеты кабул ителгән хокукый актларны имзаланган көннән алып жиде көн эчендә бер-берсенә юллайлар.

4. Район Советы, район башлығы район башкарма комитеты житәкчесенә район башкарма комитеты житәкчесенә хокукый актларны кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

5. Район Башкарма комитеты житәкчесе район Советына, район башлығына район Советының хокукый актларын кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.

6. Район башлығы район Башкарма комитеты житәкчесенә район Советының эш планнарын һәм район Советы карарлары проектларын район Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә жиберә.

7. Район Советы утырышларында, аның органнары утырышларында, район башлығы үткәрә торган утырышларда киңәш бирү тавышы хокукы белән район Башкарма комитеты житәкчесе, аның урынбасарлары яки алар тарафыннан вәкаләтле затлар катнаша ала. Вазыйфай затлар, район Башкарма комитеты булганда, язма чакыру булса, катнашу Район Советы утырышында.

8. Район Башкарма комитеты житәкчесе үткәргән утырышларда район башлығы, район Советы депутатлары да катнашырга хокуклы.

53 Статъя. Район жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү.

Районның жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын үткәргү юлы белән йә суд тәртибендә хәл ителә.

VII бүлек. РАЙОННЫҢ БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ

54 Статъя. Районның контроль-хисап палатасы

1. Районның контроль-хисап палатасы жирле үзидарәнең даими эшләрче финанс контроле органы булып тора.

2. Контроль-хисап палатасы Рәис, аудиторлардан тора.

3. Район Контроль-хисап палатасы рәисе һәм аудиторы район башлығы тәкъдиме белән, район Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер өлешә 5 елга район Советы тарафыннан билгеләнә.

4. Районның контроль-хисап палатасы үз вәкаләтләре чикләрендә оештыру һәм функциональ мөстәкыйльлеккә ия.

5. Район Советының норматив хокукый акты нигезендә районның контроль-хисап палатасы рәисе һәм аудиторлары муниципаль вазыйфаны били.

6. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары аның таләбе буенча районның контроль-хисап палатасына районның контроль-хисап палатасы компетенциясенә караган мәсьәләләр буенча кирәкле мәгълүматны һәм документларны тапшырырга тиеш.

7. Районның контроль-хисап палатасында мөһер, Район гербы сурәтләнгән һәм үз исеме белән бланклар бар.

8. Районның контроль-хисап палатасы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

9. Районның контроль-хисап палатасын оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, вәкаләтләрен Россия Федерациясе Бюджет кодексы, 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы «Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләренең контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенә гомуми принциплары турында» федераль законнар, «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы, Россия Федерациясенә башка федераль законнары һәм

башка норматив хокукый актлары, район Советы тарафыннан расланган районның контроль-хисап палатасы турындагы нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнә.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә районның контроль-хисап палатасы эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

55 статья. Районның финанс-бюджет палатасы

1. Районның финанс-бюджет палатасы район бюджетын үтәүне, район бюджеты проектларын төзүне һәм аның үтәлеше турында хисап төзүне гамәлгә ашыручы жирле үзидарәнен даими эшләүче органы булып тора.

Районның финанс-бюджет палатасы район Советына хисап тотта.

2. Районның финанс-бюджет палатасы рәисе Район башлыгы тәкъдиме белән башкарма комитет житәкчесе итеп билгеләнә.

3. Районның финанс-бюджет палатасы рәисе район жирле үзидарәсенен вазыйфай заты булып тора, районның финанс-бюджет палатасы эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Районның финанс-бюджет палатасында мөһер, Район гербы сурәтләнган һәм үз исеме белән бланклар бар.

5. Районның финанс-бюджет палатасы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

6. Районның финанс-бюджет палатасы район Советы раслаган районның финанс-бюджет палатасы турындагы нигезләмә, әлеге Устав һәм районның финанс-бюджет палатасы турындагы законнар нигезендә үз эшчәнлеген гамәлгә ашыра.

56 статья. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы.

1. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль милек белән, шул исәптән район милкендә булган жир кишәрлекләре, акцияләр, Хужалык жәмгыятьләренен устав капиталларында өлешләр (кертөмнәр) белән идарә итүне гамәлгә ашыручы жирле үзидарә органы булып тора.

Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы район Советына хисап тотта.

2. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы рәисе район башлыгы тәкъдиме белән Башкарма комитет житәкчесе итеп билгеләнә.

3. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы рәисе район жирле үзидарәсенен вазифай заты булып тора, районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлегенә белән житәкчелек итә һәм аның эшен оештыра.

4. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы район гербы сурәтләнган һәм үз исеме язылган мөһер, бланклар бар.

5. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

6. Районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы үз эшчәнлеген законнар, әлеге Устав һәм район Жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы турындагы Положение нигезендә башкара.

VIII бүлек. РАЙОН САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

57 Статья. Район сайлау комиссиясе

1. Район сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, депутат, жирле үзидарәнен сайланулы органы эгъзасы, жирле үзидарәнен сайланулы вазыйфай затын чакыртып

алу буенча тавыш бирүне, район чикләрен үзгәртү, районны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

Районның сайлау комиссиясе жирле үзидарә органнары структурасына керми.

2. Район сайлау комиссиясе федераль законнар, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнгән тәртиптә район Советы тарафыннан төзелә.

3. Район сайлау комиссиясенең вәкаләтләре вакыты биш ел тәшкил итә.

4. Район сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш бирү хокукы белән 8 эгъзадан тора.

5. Район сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс ягыннан тәмин итү район бюджетында Россия Федерациясе бюджетларының чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән күздә тотыла.

6. Район сайлау комиссиясенең вәкаләтләре, аның эшчәнлеген тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән жайга салына. Район Советы мөрәжәгәте нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары буенча район сайлау комиссиясенең вәкаләтләре закон нигезендә территориаль сайлау комиссиясенә йөкләнә ала.

IX бүлек. РАЙОННЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

58 Статъя. Районның жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокукларына район Советы, район Башкарма комитеты, районның финанс-бюджет Палатасы, районның жир һәм милек мөнәсәбәтләре палатасы һәм районның Контроль-хисап палатасы бирелә.

2. Район Советы карары белән юридик затка башка муниципаль органнар да, шулай ук район башкарма комитеты структурасы нигезендә аның аерым органнары да бирелергә мөмкин.

59 статъя. Районның жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак.

1. Район исеменнән мөлкәти һәм башка хокуклар һәм бурычлар сатып алырга һәм гамәлгә ашырырга, судта ышанычнамәсез чыгыш ясарга мөмкин район башкарма комитеты житәкчесе.

2. Район башлыгы мөлкәт һәм башка хокукларны һәм вазифаларны ала һәм тормышка ашыра, район Советы, район башлыгы, депутатлар эшчәнлеген тәмин итүгә, шулай ук район Советына беркетелгән муниципаль милек белән эш итүгә юнәлдерелгән район бюджеты акчалары белән бәйлә ышанычнамәсез чыгыш ясый.

3. Районның жирле үзидарә органнары, юридик зат хокукларына ия, идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып торалар һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар сыйфатында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

60 статъя. Районның жирле үзидарә органнарын финанслау.

1. Районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәмин итү район бюджетының үз керемнәре исәбеннән гамәлгә ашырыла.

2. Законда, әлеге Уставта, район Советы карарларында каралган очракларда районның жирле үзидарә органнары эшчәнлеген тәмин итүгә чыгымнар район бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

X бүлек. РАЙОН БАШЛЫГЫНЫҢ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ВАЗЫЙФАЛАРНЫ БИЛӘҮЧЕ БАШКА ЗАТЛАРНЫҢ СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘРЕ.

61 статья. Район башлыгы һәм аның урынбасарлары, даими нигездә эшләүче район Советы депутатлары, башка вазыйфай затлар эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре.

Район башлыгына һәм аның урынбасарларына, даими нигездә эшләүче район Советы депутатларына, башка вазыйфай затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр «Муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутаты, жирле үзидарәнең сайланулы органы эгъзасы, Татарстан Республикасында жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфай заты вәкаләтләрән гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм район Советы карарлары белән билгеләнә.

62 Статья. Район башлыгы, район Советы депутатлары кагылгысызлыгына гарантияләр.

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән район башлыгының хокук гарантияләре, аларны жинаять яки административ җаваплылыкка тарту, тоткарлану, арест, тентү, сорау алу, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажын, шәхси һәм хезмәт транспорт чараларын, шәхси һәм хезмәт транспорт чараларын, алар тарафыннан кулланыла торган элемент чараларын исәпкә алганда, федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә район Советы депутаты тавыш биргәндә әйтелгән фикерләре, позициясе, аның район башлыгы статусына туры килә торган башка гамәлләре, шул исәптән аның вәкаләтләре чоры тәмамлангач та, жинаять яки административ җаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә район Советы депутаты тарафыннан халык алдында кимсетүләр, яла ягу яисә федераль законда каралган башка хокук бозуларга җибәрелгән очрақларга кагылмый.

XI бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛИЛЫГЫ

63 Статья. Жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфай затларының җаваплылыгы

Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затлары федераль законнар нигезендә район халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында җаваплы.

64 статья. Район Советы депутатларының район халкы алдында җаваплылыгы.

1. Район Советы депутатларының, шул исәптән район башлыгының, район халкы алдында җаваплылыгы аны сайлаган район халкының ышанычын югалту нәтижәсендә башлана.

2. Район Советы депутаты, шул исәптән жирлекнең вәкиллеке органы депутаты буларак, ышанычын югалткан депутат федераль законнарда билгеләнгән очрақларда һәм тәртиптә чакыртып алынырга мөмкин.

65 статья. Дәүләт алдындагы район жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфай затларының җаваплылыгы.

Федераль закон нигезендә район Советының, район башлыгының, район башкарма комитеты җитәкчесенә дәүләт алдында җаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясе, федераль конституциячел законнар, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, Татарстан Республикасы законнары һәм әлеге Уставы бозылган очрақта, шулай ук районның жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән тиешенчә гамәлгә ашырмау очрагында тиешле суд карары нигезендә башлана.

66 статья. Физик һәм юридик затлар алдында район жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы.

Физик һәм юридик затлар алдында районның жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

67 Статья. Ышаныч югалуга бәйле рәвештә затларны, муниципаль вазыйфаларны эштән азат итү (вазыйфадан азат итү).

1. Федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә муниципаль вазыйфа биләүче зат, ышаныч югалуга бәйле рәвештә, эштән азат ителергә (вазыйфадан азат ителергә) тиеш:

1) мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча зат тарафыннан чаралар күрү, аны яклавы ул булган;

2) зат тарафыннан үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирү яисә белә торып дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүмат бирү турында;

3) затның, Федераль законда билгеләнгән очрактардан тыш, коммерция оешмасы белән идарә итү органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы;

4) зат тарафыннан эшқуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

5) затның Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсендә яисә Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительләр яисә күзәтү советлары, чит ил коммерциячел булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларының һәм Россия Федерациясе территориясендә аларның структур бүлекчәләренә башка органнары составына керүе.

2. Үзенә буйсынган затның мәнфәгатьләр конфликтна китерә торган яисә китерергә мөмкин булган шәхси кызыксынуы барлыкка килү турында билгеле булган муниципаль вазыйфаны биләүче зат ышанычын югалтуга бәйле рәвештә эштән чыгарылырга (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, муниципаль вазыйфаны биләүче зат муниципаль вазыйфаны үтәмәгән очракта, яктар конфликтын булдырмау һәм (яисә) жайга салу буенча чаралар.

XII бүлек. РАЙОННЫҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

68 Статья. Районның муниципаль хокукый актлары системасы

1. Районның муниципаль хокукый актлары системасына керә:

1) район Уставы;

2) жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;

3) район Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

4) әлеге Уставта каралган район башлыгының, район Башкарма комитетының, башка органнарының һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затларының хокукый актлары.

2. Район Уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә була һәм районның бөтен территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар әлеге Уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актлар районның бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

69 Статья. Гражданнарның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар.

1. Жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне район гражданны тарафыннан турыдан-туры хәл итү жирле референдумда белдерелгән халыкның турыдан-туры ихтыяр белдерүе юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Әгәр район халкын турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль норматив хокукый акт кабул итү таләп ителсә, компетенциясенә күрсәтелгән акты кабул итү кергән район жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән алып 15 көн эчендә тиешле муниципаль норматив хокукый акты эзерләү һәм кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан арта алмый.

3. Гражданнының турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый акты бастырып чыгару срогын бозу район башлығын чакыртып алу, район башкарма комитеты житәкчесенә вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яисә район Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

70 Статъя. Район жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актлар төрләре

1. Районның жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү йөзеннән түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

- 1) Район Советы-район Советы карарлары;
- 2) район башлығы-район башлығы карарлары һәм боерыклары;
- 3) район Башкарма комитеты житәкчесе - район Башкарма комитеты житәкчесе карарлары һәм боерыклары.

2. Район жирле үзидарәсенә башка вазыйфаи затлары үз вәкаләтләре чикләрендә әлегә Уставта, башка муниципаль хокукый актларда билгеләнгән, аларның статусын билгели торган боерыклар һәм боерыклар чыгара.

71 Статъя. Муниципаль хокукый актлар эзерләү.

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары район башлығы, район Советы депутатлары, район Башкарма комитеты житәкчесе, Спас шәһәр прокуроры, территорияль ижтимагый үзидарә органнары, гражданнының инициатив төркемнәре, шулай ук районның Контроль-хисап Палатасы, районның финанс-бюджет Палатасы, районның жир һәм милек мәнәсәбәтләре палатасы тарафыннан аларны алып бару мәсьәләләре буенча кертелә ала.

2. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушып бирелә торган документларның исемлегә һәм формасы район Советы Регламенты, район башлығы, район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан билгеләнә.

72 Статъя. Район Советының хокукый актлары.

1. Район Советы, аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә, мәжбүри үтәү өчен район территориясендә, карар чыгару турында район башлығын отставкага жиберү, район Советы Регламенты, район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар, шулай ук аның компетенциясенә кергән башка мәсьәләләр буенча федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав.

2. Район Советы карарлары кабул ителә күпчелек тавыш белән билгеләнгән саныннан район Советы депутатлары, моннан тыш, билгеләнгән законнар, әлегә Устав.

3. Совет карарлары жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләүне, үзгәртүне һәм бетерүне, район бюджеты акчаларыннан чыгымнарны гамәлгә ашыруны күздә тоту, район Советы каравына бары тик район башкарма комитеты житәкчесе инициативасы белән генә яисә аның бәяләмәсе булганда гына кертеләргә мөмкин. Күрсәтелгән бәяләмә район башкарма комитетына карар проектын тәкъдим иткән көннән алып утыз көн эчендә район Советына тапшырыла.

4. Район Советы карарларына район башлыгы тарафыннан алар кабул ителгән көннән алып өч көн эчендә имза салына һәм әлеге Устав билгеләгән тәртиптә халыкка житкерелә.

73 статья. Район башлыгының хокукый актлары.

Район башлыгы үзенең законнар, әлеге Устав, район Советы карарлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә район Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар, шулай ук аның компетенциясенә кертелгән «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, башка федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав буенча хокукый актлар чыгара.

74 статья. Район Башкарма комитеты житәкчесенең хокукый актлары.

Башкарма комитет житәкчесе район башкарма комитетының кануннарда, әлеге Уставта һәм район Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләр һәм районның жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча, шулай ук район башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләр чыгара.

75 статья. Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе.

1. Район Советы карарлары үз көченә керә, кул куйган көннән район Башлыгы, әгәр дә башкасы билгеләнмәгән карары белән.

Район Советының салымнар һәм жыемнар турындагы хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Район Советы карарлары кабул итү турында уставын район яки әлеге Уставка үзгәрешләр кертү үз көченә керә, билгеләнгән тәртиптә федераль закон, әлеге Устав.

2. Район башлыгының, район Башкарма комитеты житәкчесенең, жирле үзидарәнең башка вазыйфай затларының хокукый актлары, әгәр актларда башкасы билгеләнмәгән булса, аларга кул куелган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар аларны рәсми бастырып чыгарганнан (халыкка житкерелгәннән) соң үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый акт үз эченә аның реквизитларын алырга тиеш: аңа кул куюның исеме, датасы (район Советы кабул иткән хокукый актлар өчен, шулай ук район Советы кабул иткән датаны), теркәү номеры, вазыйфай затның исеме, хокукый актка кул куйган.

5. Район бюджеты турында, аның үтәләше турында хисап, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, район Советы, район башлыгы, район Башкарма комитеты житәкчесе тарафыннан кабул ителгән башка норматив-хокукый актлар, аларга кул куелганнан соң, муниципаль хокукый актлардан яки аларның аерым нигезләмәләреннән тыш, аларны тарату федераль закон белән чикләнгән дип рәсми бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

6. Жирле референдумны билгеләү турында, районның чикләрен үзгәртү, аны үзгәртү, район башлыгын һәм аның урынбасарларын сайлау, район башкарма комитеты житәкчесен һәм аның урынбасарларын билгеләп кую мәсьәләләре буенча шулай ук норматив булмаган хокукый актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) тиеш.

7. Законнар яисә әлеге Устав нигезендә рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) мәжбүри булмаган норматив булмаган муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яисә район жирле үзидарәсенә вазыйфай затлары карары буенча бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Басып чыгарганда (халыкка житкергәндә) муниципаль хокукый акт реквизитлары күрсәтелә.

9. Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) түбәндәге юллар белән гамәлгә ашырылырга мөмкин:

- хокукый акт текстын районның жирле үзидарә органнары гамәлгә куйган басма массакуләм мәгълүмат чараларында йә район территориясендә таратыла торган башка басма массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгару;

- хокукый акт текстын яисә хокукый акт проектын Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре Порталында районның рәсми сайтында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштыру.

Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) массакуләм мәгълүмат чарасы чыгу датасы күрсәтелергә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукый актлар, шулай ук жирле референдумда (гражданнар жыенында) кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар Татарстан Республикасының муниципаль норматив хокукый актлары регистрына, Татарстан Республикасы норматив хокукый актларының бердәм банкына законнарда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда кергү өчен район башлыгы тарафыннан Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберелә.

XIII бүлек. РАЙОННЫҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

76 Статъя. Районның икътисади нигезе

Районның икътисади нигезен муниципаль милектәге милек, район бюджеты акчалары, шулай ук районның милек хокуклары тәшкил итә.

77 Статъя. Муниципаль милек

1. Район милкендә булырга мөмкин:

1) район чикләрендә жирлекләрне электр һәм газ белән тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) район чикләрендәге торак пунктлар чикләреннән тыш жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, шулай ук мондый автомобиль юлларына хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән мөлкәт;

3) район территориясендә жирлекләр арасында халыкка транспорт хезмәте күрсәтү өчен билгеләнгән пассажирлар транспорты һәм башка мөлкәт;

4) район территориясендә гадәттән тыш хәлләр нәтижәләрен кисәтү һәм бетерү өчен билгеләнгән мөлкәт;

5) Муниципаль милиция тарафыннан район территориясендә жәмәгать тәртибен саклауны оештыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

6) һәркем өчен мөмкин булган һәм түләүсез мәктәпкәчә, башлангыч гомуми, төп гомуми, урта гомуми белем бирүне тәэмин итү, шулай ук каникул вакытында балаларның ялын оештыру һәм өстәмә белем бирү өчен билгеләнгән мөлкәт.;

7) район территориясендә Халыкка медицина ярдәме күрсәтү өчен шартлар тудыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

8) көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын утильләштерү һәм эшкәртү өчен билгеләнгән мөлкәт;

9) архив фондлары, шул исәптән жир төзелеше һәм шәһәр төзелеше документлары кадастры, шулай ук күрсәтелгән фондларны саклау өчен билгеләнгән мөлкәт.;

10) район территориясендә жирлекара жирләү урыннарын карап тоту һәм ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләрен дә кертеп, милек.;

11) жирлекара китапханәләр мөлкәте;

12) муниципаль хокукый актларны, башка рәсми мәгълүматны рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) өчен кирәкле мөлкәт;

- 13) федераль законнар нигезендә муниципаль милкенә кертелгән жир кишәрлекләре;
- 14) ике һәм аннан да күбрәк жирлек территорияләрендә яки авылара территориядә урнашкан буалар.;
- 15) район территориясендә дөвалау-савыктыру урыннарын һәм жирле эһәмияттәге курортларны булдыру, үстерү һәм саклауны тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;
- 16) район составына керүче жирлекләрне мәдәният оешмалары хезмәтләре һәм ял оештыру буенча хезмәтләр белән тәэмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт.;
- 17) район территориясендә физик культура һәм массакүләм спортны үстерү өчен билгеләнгән мөлкәт;
- 18) халыкны һәм район территориясен табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрдән яклауны оештыру өчен билгеләнгән мөлкәт;
- 19) су объектларында кешеләрнең иминлеген тәэмин итү, аларның тормышын һәм сәламәтлеген саклау өчен билгеләнгән мөлкәт;
- 20) Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән очрақларда тарихи-мәдәни эһәмияткә ия булган мәдәни мирас объектлары (тарихи һәм мәдәни ядкәрләр) ;
- 21) район территориясендә кече һәм урта эшқуарлыкны үстерүгә ярдәм итү өчен, шул исәптән кече һәм урта эшқуарлык субъектларына ярдәм инфраструктурасын формалаштыру һәм үстерү өчен билгеләнгән мөлкәт.;
- 22) район территориясендә социаль юнәлешле коммерцияле булмаган оешмаларга ярдәм күрсәтү өчен билгеләнгән мөлкәт.

2. Район милкендә билгеләнгән милек булырга мөмкин:

- 1) район жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очрақларда, шулай ук район жирле үзидарә органнарының федераль законда каралган тәртиптә аларга тапшырылган аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт.;
- 2) район Советының норматив хокукый актлары нигезендә районның жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен;
- 3) хәл итү хокукы федераль законнар белән жирле үзидарә органнарына бирелгән һәм жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен.

3. Район милкендә районның жирле эһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка мөлкәт була ала.

78 Статъя. Районның муниципаль милкенә ия булу, файдалану һәм эш итү.

1. Районның жирле үзидарә органнары, әлеге Уставта билгеләнгән Вәкаләтләрен чикләүне исәпкә алып, район исемнән, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган район жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә, муниципаль милеккә мөстәкыйль ияләр, аннан файдаланалар һәм алар белән эш итәләр.

2. Районның жирле үзидарә органнары муниципаль мөлкәтне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына) һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнарына вакытлыча яисә даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә башка килешүләр кылырга хокуклы.

3. Муниципаль мөлкәтне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

Муниципаль мөлкәтне файдаланудан һәм хосусыйлаштырудан керемнәр жирле бюджетларга керә.

79 статья. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре.

1. Район әлеге Уставта билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне төзәргә, үзгәртеп корырга һәм юкка чыгарырга, хужалык жәмгыятьләрен,

шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара жәмгыятьләрне булдыруда катнашырга хокуклы. Муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючы функцияләрен һәм вәкаләтләрен вәкаләтле жирле үзидарә органнары гамәлгә ашыра.

2. Жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, әлеге предприятие һәм учреждение житәкчеләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлегенә турында хисапларны тыңлый.

3. Районның жирле үзидарә органнары район исемненән муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буенча субсидия рәвешендә жавап бирәләр һәм аларның федераль законда билгеләнгән тәртиптә үтәләшен тәмин итәләр.

80 Статья. Район жирле үзидарә органнарының муниципаль миләктә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре.

Район жирле үзидарә органнарының муниципаль миләктә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законнарда башкача билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

XIV бүлек. РАЙОННЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

81 Статья. Район бюджеты

1. Районның үз бюджеты бар.

2. Район бюджеты район Советының норматив хокукый акты рәвешендә эшләнә һәм раслана.

3. Район бюджетында районның жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга жибәрелә торган керемнәр һәм районның жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр исәбеннен район бюджетының тиешле чыгымнары аерым-аерым карала.

4. Районның жирле үзидарә органнары федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яисә) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына район бюджетының үтәләше турындагы хисапларны тапшыра.

82 статья. Районда бюджет процессы.

1. Район бюджетын төзү, раслау, үтәү һәм аның үтәләшен тикшереп тору районның жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә гамәлгә ашырыла.

Район бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтәү тәртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә.

2. Район бюджеты проекты, район Советының район бюджетын раслау турындагы карары, аның үтәләше турындагы еллык хисабы, район бюджетын үтәү барышы һәм жирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләренә, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренә саны турында квартал саен бирелә торган белешмәләр, аларны акчалата тотуга факттагы чыгымнары күрсәтеп, рәсми басылып чыгарга тиеш.

3. Жирле салымнар турындагы хокукый актларга, район Советының хокукый актларына үзгәрешләр кертү турында, чираттагы финанс елында һәм план чорында үз көченә кергән Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәрен үзгәртүгә китерә торган бюджет хокук

мөнәсәбәтләрен жайга салучы, район Советының хокукый актларына үзгәрешләр керту турында район Советының муниципаль хокукый акты нигезендә кабул ителергә тиеш.

4. Район бюджеты проекты Спас муниципаль районы Советының муниципаль хокукый акты нигезендә өч елга (Чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

5. Район бюджеты проекты районның чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин иту максатларында районның социаль-икътисади үсешен фаразлау нигезендә төзелә.

6. Район бюджеты проекты район Башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның таләпләрен үтәп, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә кабул ителгән.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына район бюджеты проектының төзү түбәндәгеләргә нигезләнә:

Россия Федерациясе Президентының Бюджет юлнамасында;
районның социаль-икътисади үсеш фаразлары;
районның бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;
муниципаль программалар.

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына район бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренә гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты керә торган бюджетның төп характеристикалары, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнарында, район Советының муниципаль хокукый актларында кабул ителгән башка күрсәткечләр (район бюджеты турындагы карарлардан тыш) булырга тиеш.

9. Район бюджеты турындагы карар белән составы аның нигезендә Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары, район Советының муниципаль хокукый акты нигезендә кабул ителгән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә билгеләнә торган күрсәткечләр раслана.

10. Район бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта район Советына Россия Федерациясенә бюджет законнары нигезендә документлар һәм материаллар тапшырыла.

11. Район бюджеты проектының төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

12. Районның башкарма комитеты район бюджеты турындагы карар проектының агымдагы елның 15 ноябрәненн дә соңга калмыйча район Советы каравына кертә.

13. Район Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән район бюджеты турындагы карар проектының карау һәм аны раслау тәртибе чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүне, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләргә һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

14. Район бюджеты турындагы карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яисә) район бюджеты турындагы карарда башкасы каралмаган булса, финанс елның 31 декабрәнә кадәр гамәлдә була.

Район бюджеты турындагы карар билгеләнгән тәртиптә кул куйганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш.

15. Районның жирле үзидарә органнары район бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, районның бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча Татарстан Республикасы законнарының һәм билгеләнгән федераль законнарның үтәлешен тәмин итә.

16. Район бюджеты керемнәре Россия Федерациясенә бюджет законнары, салымнар һәм җыемнар турындагы законнар һәм башка мәҗбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә формалаша.

17. Район бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган рәвешләрдә гамәлгә ашырыла.

18. Федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга район бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

19. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

83 статья. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып алу жирле бюджет акчалары исәбеннән гамәлгә ашырыла.

84 статья. Район гражданның үзара салым акчалары

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә гражданның жирле әһәмияттәге конкрет мәсьәләләргә хәл итү өчен башкарыла торган түләүләргә аңлашыла. Гражданның үзара салымы тәртибендә түләүләр күләме район халкы өчен бертигез дәрәжәдә билгеләнә, моңа район халкының гомуми саныннан 30 проценттан да артмаган һәм түләүләр күләме кимергә мөмкин булган аерым категория гражданны керми.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында күрсәтелгән гражданның бер мәртәбә бирелә торган түләүләргә кергү һәм куллану мәсьәләләргә жирле референдумда хәл ителә.

85 статья. Районның муниципаль алынмалары (муниципаль бурычы)

1. Район район бюджеты кытлыгын финанслау һәм бурыч йөкләмәләргә каплау максатларында эчкә базарда Россия Федерациясе валютасында урнашкан муниципаль берәмлек исемнән кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән муниципаль эчкә үзләштерүләргә һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләргә нигезендә жирле бюджетка Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларынан һәм кредит оешмаларынан жәлеп ителә торган кредитларны Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм әлеге устав нигезендә муниципаль бурыч йөкләмәләргә барлыкка килә торган кредит оешмаларынан чыгарырга хокукы.

2. Район исемнән муниципаль алынмаларны гамәлгә ашыру хокукына Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм районның башкарма комитетына әлеге Устав нигезендә ия.

86 статья. Районның жирле бюджетын үтәү

1. Районның жирле бюджетын үтәү Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Район бюджеты касса бердәмлегә һәм чыгымнарның ведомство буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Район бюджеты үтәләшенә касса хезмәте күрсәтү, район бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

4. Район бюджетын үтәү районның жыелма бюджет язмасы һәм районның касса планы нигезендә оештырыла.

87 статья. Бюджет хисабы. Район бюджеты үтәләше турында еллык хисап.

1. Районның бюджет хисаплылыгы еллык булып тора.

2. Районның бюджет хисаплылыгы районның финанс-бюджет палатасы тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисаплылыгы нигезендә төзелә һәм район башкарма комитетына тапшырыла.

3. Еллык хисап үтәләше турында район Советы карары белән расланырга тиеш.

4. Еллык отчет үтәләше турында район бюджеты, аны район Советына тәкъдим иткәнче, тышкы тикшерү узарга тиеш, ул бюджет акчаларын баш бүлүчеләрнең (бүлүчеләрнең) бюджет хисаплылыгын тышкы тикшерүне һәм район бюджеты үтәләше турында еллык хисап буенча бәяләмә эзерләүне үз эченә ала.

Район бюджеты үтәләше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, район Советының әлеге Устав һәм муниципаль норматив хокукый актында билгеләнгән тәртиптә район Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарыла. Район составына керүче жирлекнең вәкилле органы мәрәжәгәте буенча, жирлек бюджеты үтәләше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү районның Контроль-хисап палатасы тарафыннан башкарылырга мөмкин.

5. Район башкарма комитеты район бюджеты үтәләше турындагы хисапны, аның буенча бәяләмә эзерләү өчен, агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча тапшыра. Район бюджеты үтәләше турында еллык хисап буенча бәяләмә эзерләү 1 айдан да артмаган вакытка, бюджет акчаларын баш бүлүчеләрнең еллык бюджет хисаплылыгын тышкы тикшерү күрсәткечләре нигезендә башкарыла.

6. Ел саен, агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча, район Башкарма комитеты район Советына хисап финанс елы өчен район бюджеты үтәләше турында еллык отчет, район бюджеты үтәләше турында район Советы карары проекты, район бюджеты үтәләше турында башка бюджет хисаплылыгы, районның берләштерелгән бюджеты үтәләше турында бюджет хисаплылыгы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушып тапшыра.

7. Район бюджеты үтәләше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча район Советы район бюджеты үтәләше турында еллык хисапны раслау яки кире кагу турында Карар кабул итә.

8. Район Советы район бюджетының үтәләше турында еллык отчет кире кагылган очракта, ул күрсәткечләре дәрәс түгел яисә тулы чагылдыру фактларын бетерү һәм бер айдан да артмаган срокта кабат тәкъдим итү өчен кайта.

9. Район бюджетының үтәләше турындагы карар белән, район бюджетының керемнәренен, чыгымнарының һәм дефицитының (профицитының) гомуми суммасын күрсәтеп, хисап финанс елында район бюджеты үтәләше турында хисап раслана.

Хисап финанс елында район бюджетын үтәү турында район Советы карарына аерым кушымталар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законы, район Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән күрсәткечләр раслана.

Район бюджетын үтәү турындагы карар белән шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексында, Татарстан Республикасы законнда, район Советының муниципаль хокукый актында билгеләнгән башка күрсәткечләр раслана.

88 статья. Муниципаль финанс контроле.

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган Россия Федерациясе бюджет законнарының һәм башка норматив хокукый актларның үтәләшен тәмин итү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, башлангыч һәм аннан соңгы финанс контроленә бүленә.

2. Бюджет хокук мөнэсэбэтлэре өлкэсендэ тышкы муниципаль финанс контроле районның контроль-хисап палатасының контроль эшчэнлеге булып тора.

3. Бюджет хокук мөнэсэбэтлэре өлкэсендэ эчке муниципаль финанс контроле район башкарма комитеты органнары (вазыйфаи затлары) булган муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчэнлеге булып тора.

4. Башлангыч контроль район бюджетын үтәү процессында бюджет хокук бозуларын кисәтү һәм чикләү максатларында гамәлгә ашырыла.

5. Алдагы контроль аларны үтәүнең законлы булуын, исәпкә алуның һәм хисаплылыкның дөреслеген билгеләү максатларында район бюджетын үтәү нәтижеләре буенча гамәлгә ашырыла.

XV бүлек. РАЙОН УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР КЕРТҮ

89 Статъя. Район Уставы проектын әзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында район Советы карары проекты район Советына, район Советы депутатлары, район Башкарма комитеты житәкчесе, Спас шәһәр прокуроры, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелә ала.

2. Әзерләү өчен проект Уставы, карар проекты үзгәрешләр кертү турында әлеге Уставына район Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Район уставы проекты, район Советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары проекты, район Советы тарафыннан район Уставын кабул итү турындагы мәсьәләне карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы мәсьәлә, күрсәтелгән Устав проекты, күрсәтелгән Устав проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка житкерү) белән, шулай ук гражданның аның буенча фикер алышуда катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш. Район Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәренә исәпкә алу тәртибен, шулай ук күрсәтелгән үзгәрешләр район уставын Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнардагы туры китерү максатларында кертелсә, гражданның анда фикер алышуда катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми.

4. Район Уставы проекты буенча, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында район Советы карары буенча аларны карау алдыннан район Советы утырышында әлеге Устав нигезендә гавами тыңлаулар уздырыла, Уставтагы үзгәрешләр бары тик жирле әһәмияттәге мәсьәләләр Уставында беркетелә торган мәсьәләләренә һәм аларны хәл итү буенча вәкаләтләренә Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнардагы туры китерү максатларында гына кертелә торган очраклардан тыш.

90 статъя. Район Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе.

1. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты карау район Советы регламенты нигезендә кимендә ике укуда район Советы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Район Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты кабул ителгәннән соң, күрсәтелгән проект төзәтмәләр кертү өчен район башлыгы тарафыннан жибәрелә.

3. Район уставы, район Советы карары үзгәртелде.

91 статъя. Район Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар

1. Район уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында район Советы карары кабул ителгәннән соң район башлығы федераль башкарма хакимият органының территориаль органына кануннарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә алу өчен юлана.

2. Район уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында район Советы карары дәүләт теркәве узганнан соң рәсми басылып чыгарга (халыкка житкерелергә) тиеш һәм аларны рәсми бастырып чыгарганнан (халыкка житкергәннән) соң үз көченә керә.

Район башлығы муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органынан кергән көннән алып жиде көн эчендә район Уставына теркәлгән уставларны, муниципаль хокукый актны бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш.

3. Әлеге Уставка кертелгән һәм жирле үзидарә органнарының структурасын, жирле үзидарә органнарының вәкаләтләрен (район жирле үзидарәсенә сайланулы вазыйфай затларын сайлау вәкаләтләреннән, вәкаләтләреннән һәм тәртибеннән тыш) үзгәртүче үзгәрешләр әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт кабул иткән район Советының вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң үз көченә керә.